

*Godkänt av Avesta
kommunfullmäktige
2016-05-23*

PROGRAM FÖR
KOPPARDALENS UTVECKLING

Uppdragsorganisation

Beställare

Kommunstyrelsens plan- och näringslivsutskott

Styrgrupp

Anders Friberg, Kommundirektör

Anna Kuylenstierna, V-Dala Miljö & Bygg

Ingalis Morfeldt, V-Dala Miljö & Bygg

Jan Näslund, Gamla Byn AB

Ing-Marie Pettersson-Jensen, Bildningsförvaltningen, Kultur- och fritidsenheten

Projektgrupp

Peter Granqvist (Projektledare), V-Dala Miljö & Bygg

Håkan Albertsson, Avesta Industristad AB/Gamla Byn AB

Lars Enoksson, Tillväxt Avesta

Elfriede Fleck, V-Dala Miljö & Bygg

Anders Hagfeldt, Tillväxt Avesta

Ulf Lademyr, V-Dala Miljö & Bygg

Kenneth Linder, Bildningsförvaltningen – Kultur

Helen Lindholm, V-Dala Miljö & Bygg

Georgios Nielsen, Bildningsförvaltningen – Fritid

Konsultstöd

Nyréns Arkitektkontor

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	<i>Sida</i>
Förord och projektets bedrivande.....	3
Sammanfattning (text + kartbild).....	4
Områdets historia.....	5
Tidigare ställningstaganden.....	8

TEMATISKA AVSNITT

Bebyggelse och markanvändning.....	9
Infrastruktur och platser.....	11
Friluftsliv och grönytor.....	13

DELOMRÅDEN

Delområde kyrkan.....	15
Delområde västra.....	17
Delområde mellersta.....	21
Delområde östra.....	25
Delområde Döda fallen.....	29

Genomförande.....	33
Behovsbedömning.....	34
Konsekvenser.....	35
Referensmaterial.....	37

BILAGOR

Bilaga 1 – Programkarta i A3-format

Bilaga 2 – Nyréns Arkitektkontor – samlat förslag 1

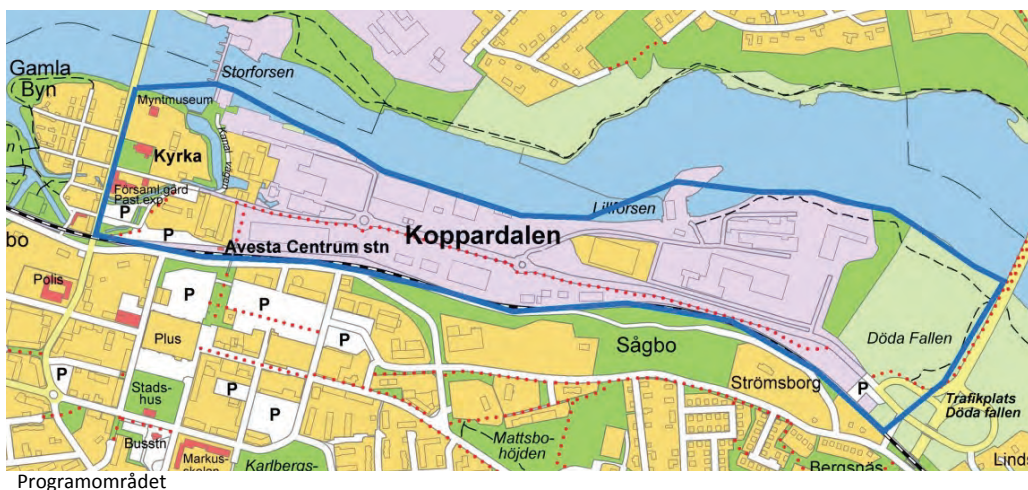
Bilaga 3 – Nyréns Arkitektkontor – samlat förslag 2

FÖRORD

Omvandling och utveckling av Koppardalen mot att bli en stark bärare i stadens utveckling har pågått i olika faser med skiftande intensitet sedan början av 1990-talet då kommunen började omvandlingen av områdets västra delar genom en framtagen utvecklingsplan i det så kallade Koppardalsprojektet. Den omvandling som skett hittills har haft en genomtänkt ambition av att låta stora delar av detta bruksområde fortsätta att bära vittne om Avestas industrihistoria och vara en påminnare av stadens själ. Området har med sitt attraktiva läge vid Dalälven mycket stor potential att kunna fortsätta att utvecklas som Avestas produktiva och livsbejakande framsida.

För att enas kring en samlande bild av hur hela Koppardalsområdet ska utvecklas och samverka med övriga delar av staden har Avesta kommun beslutat att ta fram detta program. Programmet tas fram genom en demokratisk process med syftet att beskriva en utveckling som fångar upp och utvecklar områdets tillgångar, och som genom innovativa och hållbara lösningar visar hur området ska utvecklas på såväl kort som lång sikt. Allt detta med det långsiktiga målet att öka stadens och områdets attraktivitet för såväl näringsliv som för boende och besöksnäring.

Programmet är långsiktigt och tänkt att stäcka sig flera decennier framåt i tiden. Det innebär att förslag som kanske inte blir verklighet förrän om 20 år kan framstå som orealistiska idag. Det är dock viktigt att ha ett långsiktigt perspektiv även när man planerar på kort sikt så inte dagens beslut hindrar en positiv utveckling på lång sikt. Programmet kommer att utgöra underlag i efterföljande detaljplanarbeten för att lägga fast byggrätter, användningssätt m.m. enligt programmets intentioner.

ARBETETS BEDRIVANDE

Programarbetet har huvudsakligen bedrivits som ett projekt där en projektgrupp bestående av nio deltagare från olika kommunala förvaltningar och bolag utfört själva arbetet. Till sin hjälp har projektgruppen haft konsultstöd av Nyréns Arkitektkontor för vissa delfrågor. Arbetet har styrts av en styrgrupp bestående av chefer från samma organisationer som representeras i projektgruppen.

Själv arbetet med programmet inleddes med projektgruppens kartläggning och analys av de förutsättningar som finns, exempelvis befintlig bebyggelse, natur och landskap, trafik, hälso- och säkerhetsaspekter samt sociala och kulturella värden. Även tidigare arbeten som stadsutvecklingsprogrammet för Avesta centrum och Koppardalsprojektet var en del i denna analys.

Under hösten 2014 genomfördes en tidig medborgardialog för att få in så många tankar, idéer och synpunkter som möjligt i ett tidigt skede, innan själva idéskissandet startade. Under tiden för denna dialog hölls bl.a. olika träffar/möten med t.ex. Stadsmiljörådet, Länsstyrelsen, Ungdomsrådet och områdets verksamhetsutövare. Dessutom gavs möjlighet att på flera olika sätt framföra sina förslag, tankar och idéer, t.ex. genom post, e-post, förslagslådor eller genom ett webbaserat dialogverktyg med en 3D-modell över Koppardalen.

Under medborgardialogen inkom många tankar, idéer och synpunkter och flera av dessa har fått genomslag i programmets utformning, även om inte alla finns med. Vissa förslag har av olika anledningar inte ansetts möjliga att genomföra och andra förslag har utelämnats för att de inte passar in i en samlad helhet för området.

Under hösten 2015 genomfördes samråd kring ett framarbetat programförslag och under samrådet fanns de förslag som inkom i den tidiga medborgardialogen att ta del av tillsammans med programförslaget.

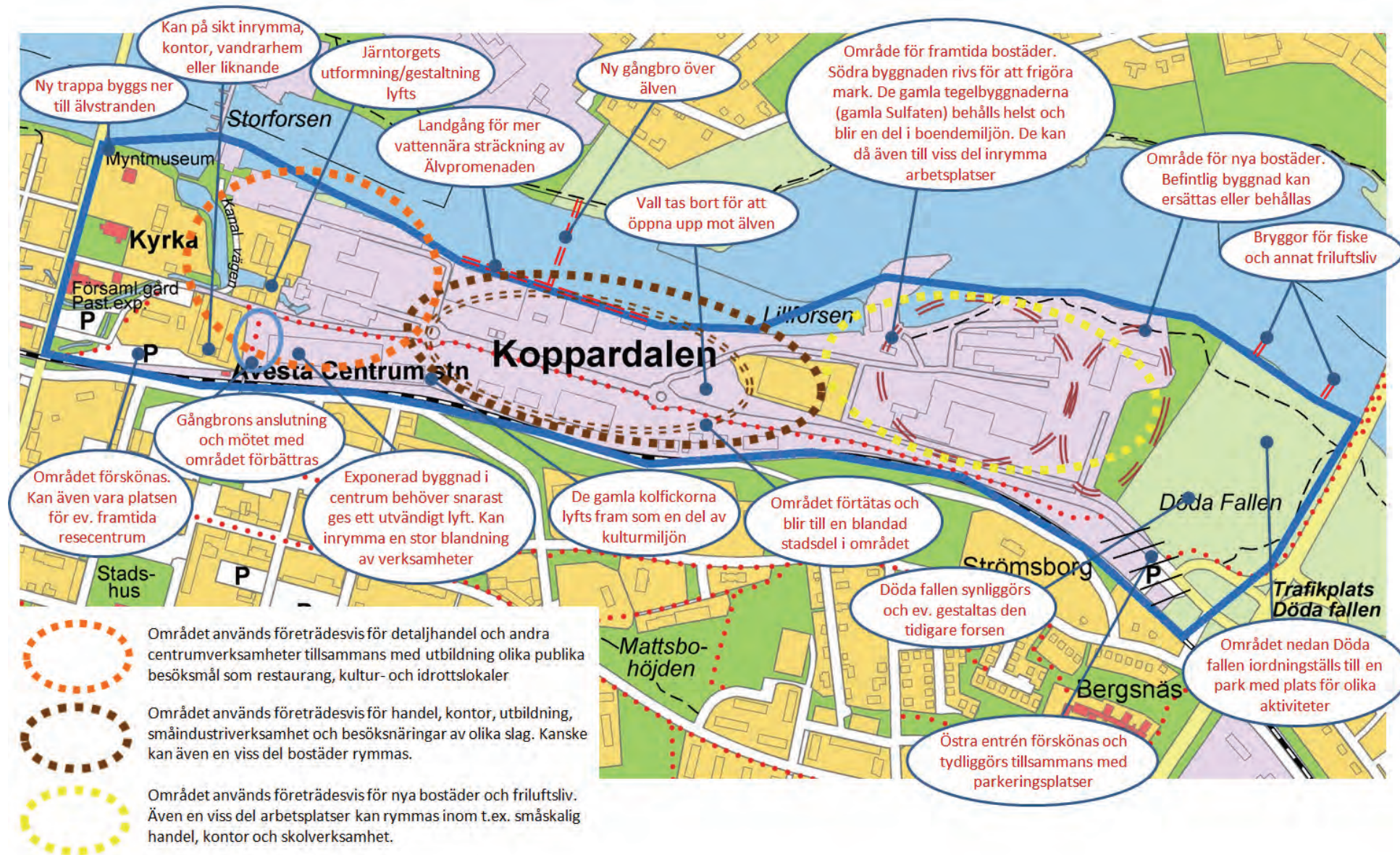
Efter samrådet genomfördes vissa ändringar i programmet, bl.a. utifrån inkomna synpunkter, och ett ändrat programförslag ställdes ut för synpunkter i början av 2016.

Efter utställningen har sedan detta slutliga program godkänts politiskt som ett strategiskt dokument för områdets framtida utformning och användande.

SAMMANFATTNING AV PROGRAMMET

Kartan nedan visar en översiktlig sammanställning av de förslag som programmet ger för framtida utveckling av Koppardalen. Då området är stort blir sammanfattningen generell så för att se förlagen mer i detalj hänvisas till delområdesbeskrivningar och ämnestexter längre fram i dokumentet. Kartan finns även som bilaga 1.

Mer utvecklade skisser på möjliga förtätningar, utformning av framtida gatunät och kvartersindelning samt detaljskisser på gångbron från centrum och den östra entrén har tagits fram av Nyréns Arkitektkontor och finns både invävd i programmet och som bilagor.

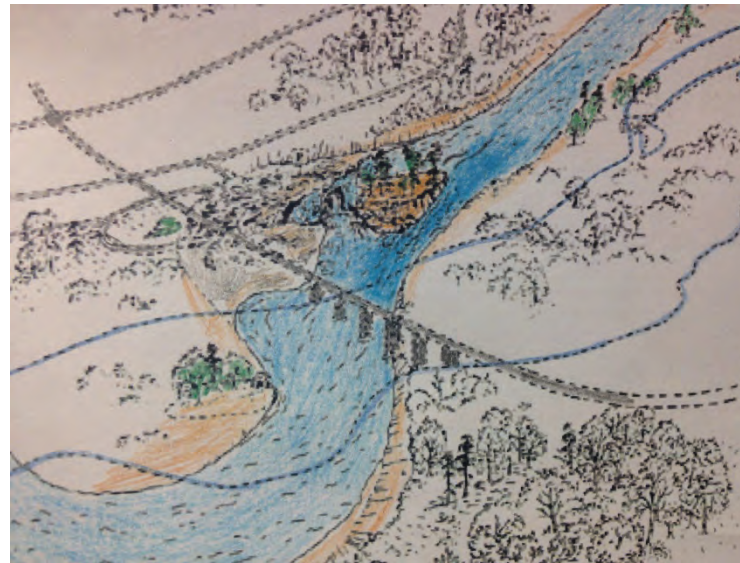
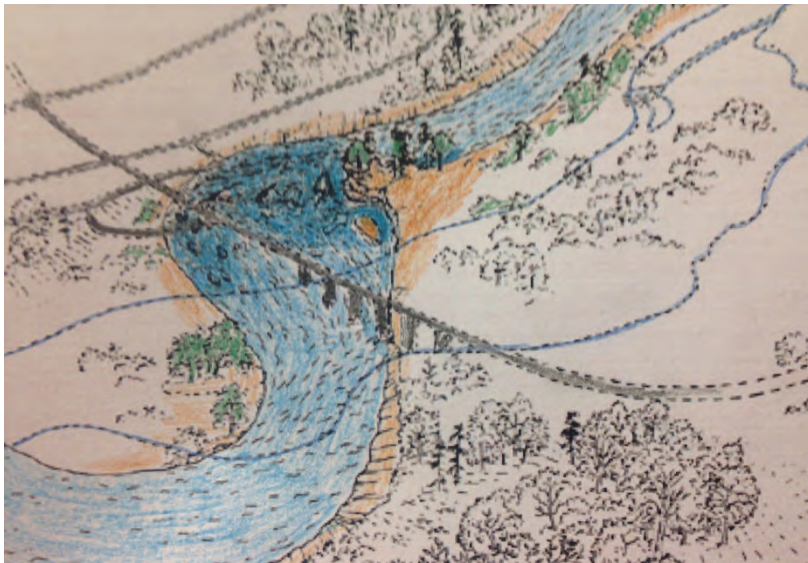

OMRÅDETS HISTORIA I KORTHET

Koppardalen är ursprunget till Avesta och här har det smala landområdet mellan Dalälven och dagens stadscentrum varit platsen där Avesta historiskt tagit sina språng in i framtiden.

Älvens tid

Efter istiden tagit slut och landet höjt sig så pass mycket att havet dragit sig tillbaka, dvs. för ca 7800 år sedan, fanns den mäktiga Dalälven kvar och inom det aktuella området kom det, vart efter att älven eroderade marken, att uppstå ett vattenfall vid Getaklack. Fallet blev allt kraftigare ju mer vattnet eroderade och spolade bort markavlagringar nedanför (nuvarande "Stora helvetet"), se vänstra bilden nedan. Då Getaklack har en kärna av berg påverkades den inte så mycket av vattenströmmarna men det kraftigt strömmande vattnet eroderade övrig mark, och då framför allt marken på Getaklacks norra sida. Getaklack isolerades mer och mer från den övriga stranden och för kanske 7000 år sedan kom den plötsliga kollapsen för det stora fallet. Norr om Getaklack bröt sig älven en ny fåra, troligen i samband med en kraftig vårflood, och från den tiden fick alltså älven sin nuvarande sträckning här. Det gamla fallet bildar då det som idag benämns Döda fallen, se högra bilden nedan.

Bergsgrunden norr om Getaklack sluttar mot norr, varför den nya älvfåran eroderade sig i den riktningen fram till det nuvarande loppet där även Lillforsen bildas. Ytterligare en bit uppströms finns mer berg och där bildades ett mer än 10 meter högt fall vid nuvarande Gamla Byn, som sedan troligen fanns i flera årtusenden innan älven även här, sannolikt under 1500-talet, bröt sig en ny fåra i vilken den stora och mäktiga Storforsen (Avestaforsen) uppstod. De markområden som då torrlades vid det som kallas Avestas "Döda fall nr 2", nuvarande Gamla Byn och västra Koppardalen, kom att ge goda förutsättningarna Avestas tillkomst på 1600-talet.

Kopparens tid

Under 1600-talet ökade efterfrågan på koppar markant i hela Europa. Kopparen användes till mynt, husgeråd, vapen, redskap och till yttertak på exklusivare byggnader. Sverige var då det land som hade den största tillgången av koppar och själva brytningen var främst förlagd till Falun där gruvan tidvis stod för 2/3 av världens totala kopparbrytning.

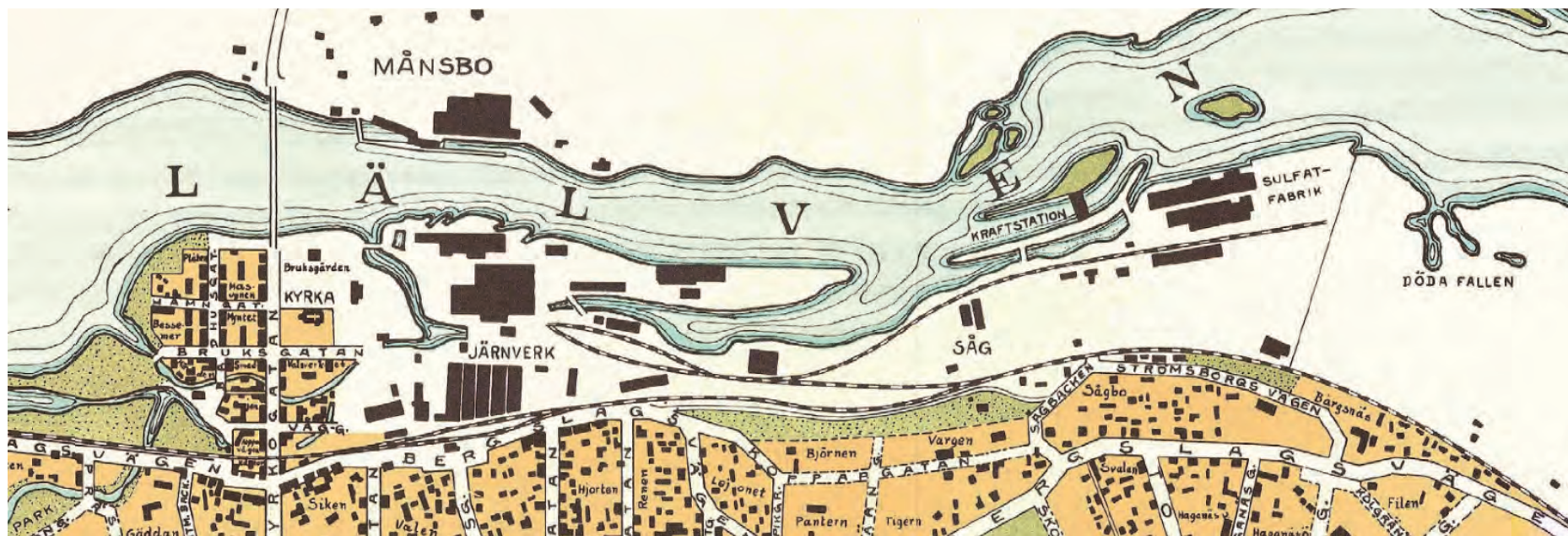
Sveriges första garmakeri för koppar, där råkoppar bearbetas genom smältning, förlades till Säter år 1621. Men då en reglerad vattenkraft, en av grundförutsättningarna för att driva koppartillverkningen, inte kunde åstadkommas i Säter flyttades verksamheten redan 1636 till Avesta. Här gick en reglerad vattenkraft att få till och då Avesta även hade alla övriga förutsättningar för koppartillverkning, som tillgång till mark, ved och transportled (Dalälven), blev platån intill Avestaforsen det nya läget för denna hantering. Med tiden växte kopparhanteringen i Avesta och utvecklades under 1700-talet till världens största industri för koppar.

Vid sidan av kopparverksamheten kom även olika andra mindre verksamheter att etableras i området, bland annat fanns mindre hammarsmedjor för bearbetning av järn och små sågverk. Dessa mindre verksamheter var en följd av att ett etablerat samhälle växte fram kring kopparverksamheten och i anslutning till verksamheten anlades även arbetarbostäder (ursprunget till nuvarande Gamla byn), en kyrka och herrgården.

Järnets, industrins och handelssamhällets tid

Under 1800-talet minskade efterfrågan på koppar och år 1831 flyttas mynttillverkningen från Avesta till Stockholm. År 1872 flyttas sedan kvarvarande delar av koppartillverkningen till Falun. Under slutet av 1800-talet inträffar även den så kallade "bruksdöden" i Sverige, där små hantverksmässigt drivna bruk av olika slag slogs ut av allt högre krav på effektivitet. För att driva bruksverksamhet krävdes god tillgång på vattenkraft, storskalig verksamhet samt bra transportsystem. I Avesta tar då historien nya tag 1874 i och med att Dalarnas första storsågverk, baserat på den goda vattenkrafttillgången i Avestaforsen, tas i bruk.

I områdets östra del uppfördes ett sågverk vid Lillforsen år 1874. Sågen byggdes ut 1882 efter ett ägarbyte och lades sedan ner 1938 för att flyttas till Snickarbo. Ytterligare lite längre österut uppfördes en sulfatfabrik som stod färdig år 1907. Sulfatmassafabriken kom redan från 1920 att tillhöra Avesta järnverk och byggnaderna började från 1927 att användas som legeringsverk med produktion av ferrokrom och kiselkrom, viktiga ingredienser i det rostfria stålets legering. I området fanns tidigare också en större vik till Dalälven, kallad Flaten (Sågviken) som lades igen under 1930-talet.

Del av karta från 1923

Avesta 1895. Källa: Jernkontoret

"Motiv från Avesta, Dalarna." Osignerat fotografi 1925. Källa: Jernkontoret

Omvandlingens tid – nutid

Efter att järnverket flyttat till rymligare marker mellan Avesta och Krylbo har både de gamla arbetarbostäderna i Gamla Byn och det gamla industriområdet, nu med namnet Koppardalen, hamnat i Avesta kommuns ägo. År 1995 beslutade kommunfullmäktige att det skulle tas fram en utvecklingsplan för Koppardalen, vilket blev inledningen på det s.k. Koppardalsprojektet. Tre år senare godkände fullmäktige utvecklingsarbetets första etapp med starkt fokus på att tydliggöra det gamla järnbruket och dess arkitektoniskt vackra byggnader. Projektet har sedan starten medfört att mycket stora lokalytor restaurerats eller byggts om i etapper. Med ambitionen att lyfta fram det unika – göra det synligt och lättillgängligt – har också, efter samråd med den tidigare länsantikvarie, s.k. selektiva rivningar genomförts i området.

Temat för en stor del av de initiativ som blåst nytt liv i den gamla miljön i västra delen är kultur och då bl.a. i form av *Myntmuseet* (öppnat redan 1983 av Avesta järnverk), *Qlturhuset* (startat vid 1990-talets mitt av ungdomar som skapar sitt eget kulturhus) och *Avesta Art* (startade 1995 och är idag ett årligen återkommande konstevent som "presenterar samtidskonst i samklang med slaggstensväggarnas uttrycksfulla inramning"). En stor blandning av olika former av företagsverksamheter och fritidsaktiviteter har också blivit vitala delar av livet inom västra Koppardalen nu.

Detta och åtskilligt mycket mer kring Koppardalens historia och nutida utveckling finns att läsa i den referenslitteratur som listas i slutet av detta program.

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR PROGRAMMET

Riksintressen

Västra Koppardalen ligger inom område av riksintresse för kulturmiljövård. Döda fallen ligger inom område av riksintresse för naturvård. Hela programområdet ligger inom område som är av riksintresse enligt 4 kap 2§ Miljöbalken och här ska särskilt turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen beaktas. Järnvägen (Dalabanen), som utgör programområdets södra avgränsning, är av riksintresse för kommunikation.

Biosfärområde

Hela Avesta kommun ingår i det, av UNESCO utpekade, biosfärområdet Älvsjöländskapet Nedre Dalälven. I utpekande lyfts bl.a. de många historiska industrimiljöerna i området fram som värdefulla.

Byggnadsminnen och fornlämningar

Inom programområdet finns inga byggnadsminnen idag men på länsstyrelsen pågår ett arbete med utredning av eventuell byggnadsminnesförklaring av bebyggelsen i västra Koppardalen.

Avesta kyrka är ett Kyrkligt kulturminne enligt 4 kap Kulturmiljölagen (KML) och Västra delen av Koppardalen, med bl.a. det gamla bruksområdet, omfattas av ett större fornlämningsområde som innehåller ett antal utpekade objekt. I områdets mellersta del finns en registrerad lämning i form av ett s.k. lösfynd och i den östra delen utgör även naturlämningarna vid Döda Fallen fornlämningar.

Översiktplan

Ett antal kommunala mål läggs fast i den gällande Översiktsplanen från 2007. Tillväxt är ett sådant, där en positiv befolkningsutveckling och en ekonomi i balans är viktiga förutsättningar.

Översiktplanen innehåller vissa rekommendationer för utvecklingen inom programområdet. Dessa anger bl.a. att "Utvecklingen av västra Koppardalen ska fortsätta i enlighet med de intentioner som lagts fast i det projektet" och att "I västra delen av området bör stor hänsyn tas till den riksintressanta bebyggelsemiljön och till den utveckling som pågår av västra Koppardalen", "Älvpromenaden bör byggas ut igenom Koppardalen från Döda fallen till Gamla Byn" och "En utveckling av bostäder kan bli aktuell i området".

Gällande detaljplaner

Större delen programområdet är detaljplanelagt, undantaget är Döda fallen och ett mindre område mellan herrgården och Hyttan/Verket. Den plan som gäller för i princip hela området medger främst användningarna kontor och icke störande

industri men för den byggnad som idag inrymmer företaget Byggmax finns en nyare detaljplan som även medger handel med skrymmande varor. Då tillåtna användningar inte är helt synkroniserade med tänkt utveckling av Koppardalen, nu framlyfta i detta program, ska nya detaljplaner tas fram. De ska då styra mot den långsiktiga inriktning som nu läggs fast för området.

Program för stadsutveckling i Avesta centrum

I programmet som antogs av kommunfullmäktige i juni 2010 behandlas kopplingen mellan centrum och Koppardalen på några ställen, bl.a. anges att en framtida förbättrad pendeltrafik med tåg är av avgörande betydelse för Avestas utveckling och att det då även är viktigt med en god fysisk koppling mellan centrum och Koppardalen/Avesta central. Det finns då även förslag på en ny lösning för hiss och rulltrappor från gångbron ned till perrongen samt trappa ned till Koppardalen.

Övriga kommunala program, mål & policys

I det kommunövergripande projektet Avesta 2020, med huvudmålsättningen att Avesta kommun ska ha 25 000 invånare år 2020, ingår Koppardalen som ett av projektets sju fokusområden. Koppardalen ska då fungera som en tillväxtmotor med "fokus på att komplettera kommunens väletablerade verksamheter i Verket med utbildnings- och entreprenörssatsningar, samtidigt som det ska skapas förutsättningar för att öka kulturutbudet och andra arrangemang i området".

I kommunens "Mål och budget för 2013-2015" ingår som en delvision för Avesta som kulturstad bl.a. att besöksnäringen är betydelsefull och att kommunens tre profilområden, där Koppardalen utgör ett, ska vara kännetecknande.

Övriga förutsättningar att beakta i kommande bygglov och detaljplaner

Förorenad mark

Stora delar av området har utretts vad gäller föroreningar i mark, något som då visat sig förekomma i alla provtagningspunkter. Sannolikt finns även förorenad mark i de områden som ännu inte utretts.

Transporter av farligt gods

På järnvägen sker transporter av farligt gods vilket kan påverka områdets användning.

Trafikbuller

Både trafik på järnvägen och på väg 68, öster om programområdet, kan generera störande trafikbuller i området.

Särskilt ställningstagande i programarbetet

När detta program godkänts politiskt behöver en genomförandegrupp skapas. Detta för att effektivt och målinriktat kunna arbeta vidare med genomförandet av såväl detta program som fastlagda intentioner i det tidigare Koppardalsprojektet.

BEBYGGELSE OCH MARKANVÄNDNING

Nulägesbeskrivning

Inom den allra västligaste delen av området finns idag bl.a. kyrkan, herrgården, myntmuseet och de byggnader som inrymmer Outokumpu Research Center. Här finns också parkeringsområdet vid Avesta central som med dagens begränsade tågtrafikering får en känsla av ödeområde under en stor del av dygnet.

Lite längre österut i området finns den äldre industribebyggelsen, från 1870-talet, som genom det tidigare Koppadalsprojektet renoverats för att inrymma en mängd nya användningar, t.ex. Verket, restaurang, Qlturhuset, idrottshall och ett stort antal kontorslokaler. Här finns också den gångbro som leder till området från centrum.

I områdets mellersta delar har den gamla industribebyggelsen kompletterats med en del nyare bebyggelse av enklare art. I huvudsak utgör dessa komplementbyggnader till de verksamheter som finns här.

Bebyggelsen i den östra delen av området utgörs av en blandning av en del äldre tegelbyggnader och lite nyare industrilokaler med plåtfasader. I detta område finns även de vackra tegelbyggnader som ursprungligen, under tidigt 1900-tal, uppfördes som sulfatfabrik.

Förslag – sammanfattat och övergripande

Mer utvecklade beskrivningar av förslagen nedan och redovisning av mer detaljerade förslag finns att läsa i avsnitten för respektive delområde.

Det är viktigt att kommunen säkerställer bevarandet av områdets kulturhistoriska byggnader. Detta behöver sannolikt ske genom ett fortsatt kommunalt ägande. All nytillkommande byggnation ges en genomarbetad arkitektur som på ett avvägt sätt anpassas till den kulturhistoriska miljön samtidigt som det byggnadsmaterial som används ska hålla en hög kvalitet som både ger, och förmedlar intryck av, en lång livslängd på byggnader. För att uppnå detta kommer de detaljplaner som tas fram att behöva utformas så att de säkerställer områdets kulturmiljövärden genom såväl avvägt skydd av befintliga byggnader och miljöer som krav på anpassad utformning av ny bebyggelse.

I områdets västra delar samlas kulturverksamheter, kontor, detaljhandel och andra centrumliknande verksamheter. I övriga delar av området tillåts en blandning av ej

störande verksamheter, handel med mer skrymmande varor, kontor och på sikt kanske även bostäder. Det bästa läget för bostäder är främst i den östra delen av området.

På sikt ska inte tung industri finnas i området då sådana oftast utgör både en störnings- och en riskkälla vilket då även blir ett hinder för annan utveckling i närområdet. De delar som idag rymmer tung industri kan, om industrin väljer att flytta till ett annat läge i staden, omvandlas och förtätas för att bli en tilltalande blandstadsmiljö.

Parkeringsområdet vid Avesta central, i västra delen av området, kan vara platsen för ett eventuellt nytt resecentrum i Avesta.

I den allra östligaste delen av området skapas en tydlig port till området genom viss byggnation, t.ex. i form av ett mer strukturerat parkeringsområde där även en byggnad för toaletter och kanske en mindre kioskverksamhet ges plats.

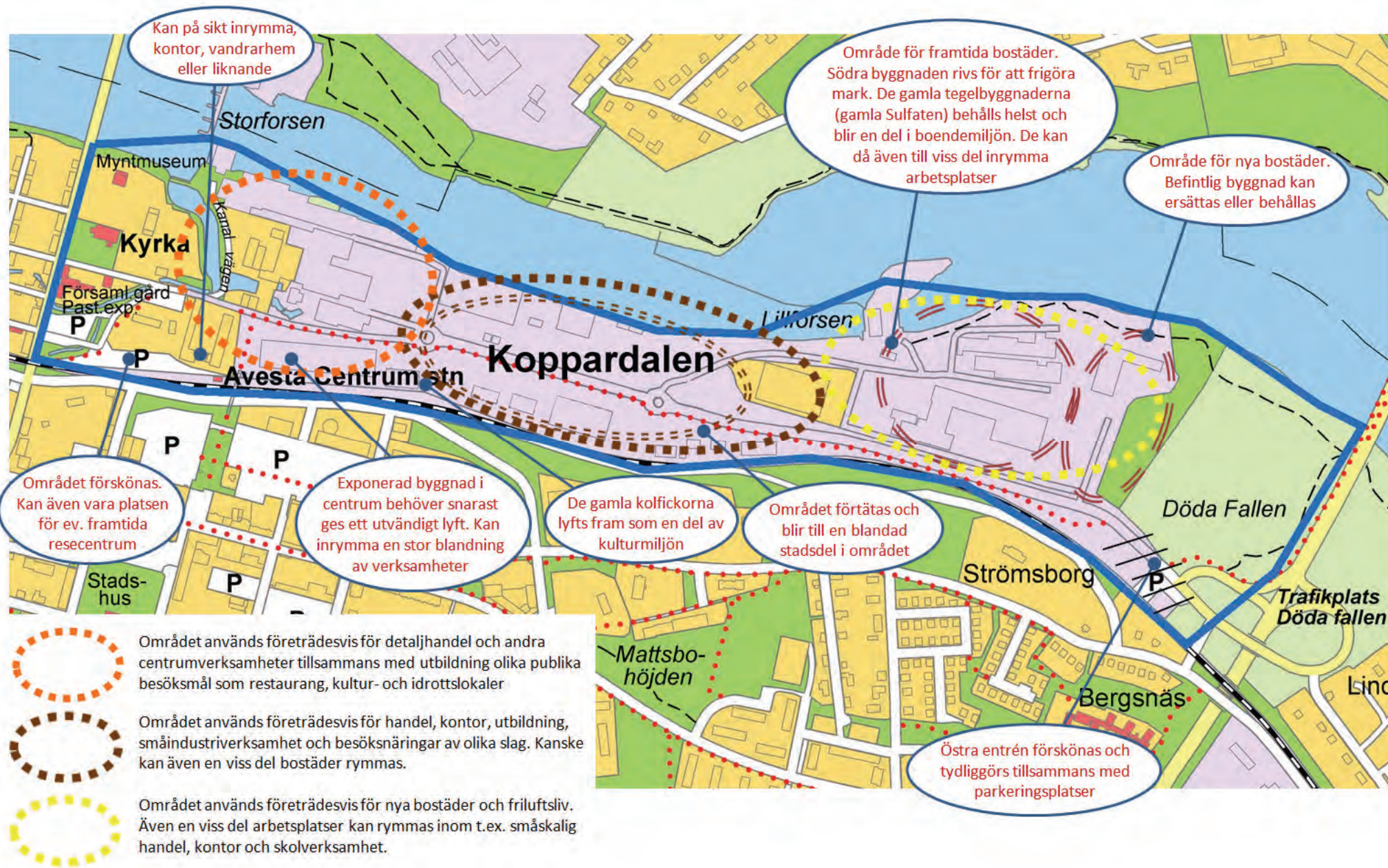
Området nedan Döda fallen, vid älvstranden, kan på sikt rymma såväl en mindre byggnad för sommarservering som ett enklare Natur- och kulturrum för visualisering av och information om fallets historia, områdets geologiska förhållanden mm.

Olika delar av området, och vissa byggnader/byggnadsverk, behöver arbetas igenom gestaltningsmässigt, detta rör t.ex. de stora ljustorn som finns i området, gränden vid Polervägens slut och Järntorget. Här är det dock väsentligt att områden och objekt inte "förskönas" för mycket då det kan leda till att den industrihistoriska känslan, som är områdets största värdegrund, går förlorad.

I vissa nyare delar av området bör stängselinhägnader, som verkligen behövs, ersättas med finare plank och/eller häckar för ökad trivsel i området.

En byggnad som är mycket centralt belägen i staden men som idag är ganska dåligt utnyttjad, även med tanke på dess stora utrymmen, är den gamla Kallvalsen. Då denna byggnad utgör ett tydligt inslag i stadsmiljön och bl.a. möter alla som passerar staden med tåg är det viktigt att upplevelsen av denna byggnad lyfts snarast.

Tegelbyggnaderna vid gamla Sulfaten bör, om möjligt, renoveras för att sedan användas till kontor, bostäder, småhandel, ateljéer, hantverk, utställningar, kafé mm i en ny bostadsstadsdel. Om detta inte skulle vara möjligt, eller ekonomiskt försvarbart, bör istället byggnaderna rivas för att ge plats för nybyggnation.

INFRASTRUKTUR OCH PLATSER

Nulägesbeskrivning

Genom området, i öst-västlig riktning, går idag Koppardalsvägen och parallellt med denna finns en gång- och cykelväg genom området.

I området finns även gatorna Bruksgatan, Kanalvägen, Polervägen, Tunnplåtsgränd, Valsverksgränd, Sulfatvägen och Modellvägen. Bruksgatan återfinns mellan Kyrkan och församlingshemmet i västra delen av området medan övriga ansluter norrifrån till Koppardalsvägen i olika delar av området.

Som en del i trafikinfrastrukturen för gående, och till viss del även cyklister, finns också Älvpromenaden och gångbron från centrum.

De lite mer definierade platsbildningar och sammanhängande landskapsrum som finns i området idag är främst området framför entrén till Verket, Järntorget, gårdsbildningen vid Outokumpu Research byggnader, park- och parkeringsområdet vid Kopparhallen, området där gångbron från centrum landar samt naturområdet nedanför Döda fallen.

Förslag – sammanfattat och övergripande

I programarbetet har möjligheterna att få till ytterligare en väganslutning från centrum utretts. Utredningen visar att en ny bro över järnvägen är en möjlig lösning på detta, men då nivåskillnaden är mycket stor mellan den frihöjd som krävs över järnvägens elledningar och marknivån i området skulle det krävas en mycket stor rampkonstruktion ner i området. En sådan skulle då, utöver att bli väldigt dyr, komma att uppta en stor andel av marken i området. Samtidigt skulle dess storlek göra den mycket dominerande i stadsbilden, och då förstöra mycket av hur området upplevs.

I utredningen har även en viadukt under järnvägen analyserats och där konstaterades snabbt att en sådan kan fungera bra på norra sidan av järnvägsbanken men på södra sidan gör markens topografi det omöjligt att få till väglutningar som klarar de riktlinjer som gäller.

Det enda sättet att få till en ytterligare fordonstillfart till området blir således genom att korsa järnvägen i samma plan, i en s.k. plankorsning. Här har dock konstaterats att en plankorsning med största sannolikhet inte skulle accepteras av Trafikverket varför det inte heller föreslås i programmet.

Både Koppardalsvägen och intilliggande g/c-väg används idag av allmänheten som en del i det allmänna gatunätet och g/c-vägnätet. Därför bör de, vid kommande framtagande av nya detaljplaner i området, övergå till allmän plats med kommunen som huvudman. Behovet av detta blir än mer tydligt på lite längre sikt då de blir viktiga delar för allmän trafikföring i den förnyade stadsdel som det är tänkt att Koppardalen ska bli.

Var det finns parkeringar i området behöver tydliggöras mer, framförallt vid de tillfällen det hålls besöksintensiva arrangemang i området. Antalet parkeringsplatser i förhållande till normalbehovet idag bedöms dock vara tillfredsställande.

Älvpromenadens sträckning genom området ska tydliggöras för gående och cyklister, bl.a. genom bättre skyltning och tydligare avgränsningar på vissa sträckor.

För gående till och från området byggs en trappa ner till älvstranden vid Kyrkbrons sydöstra landfäste. Där finns redan en grind i befintligt järnstaket som bör kunna användas. Detta kommer att göra hela området mer lättillgängligt för gående som kommer över Kyrkbron norrifrån, samtidigt som det gör älven mer tillgänglig.

En ny, tillgänglighetsanpassad, anslutning från gångbron behövs och Nyréns Arkitektkontor har i detta projekt skissat på två olika förslag till utformning av en sådan, vilket redovisas på sidan 20. Även i flera tidigare utredningar finns olika förslag på lösning av detta. En riktigt storskalig lösning skulle kunna vara att bron blir en del av en helt ny byggnad över Bergslagsvägen och järnvägsspåret. En sådan byggnad skulle då även kunna rymma mindre lokaler för handel och länkas ihop med stationsbyggnaden.

Både Järntorget och området framför entrén till Verket, som är två av de offentliga platser som finns i området idag, ska förskönas genom olika fysiska åtgärder. Detaljutformningar får arbetas fram i fortsatt arbete med programmets genomförande.

I programmets olika förslag till förtätning i området, genom både projektgruppens förslag och i förslagen framtagna av Nyréns Arkitektkontor, skapas ett antal nya offentliga platser i olika delar av området. Några mer markanta är dels den plats som på sikt kan skapas vid älven, intill de slaggstensbyggnader som idag bl.a. inrymmer en byggvaruhandel, och dels den plats som skapas vid östra entrén till området.

En annan viktig plats att styra upp och ge en bra utformning är den som möter de gående över gångbron från centrum när de kommer ner i området. Idag upplevs den platsen både lågt belägen och lite inträngd vilket bl.a. bidrar till den dokumenterade upplevelsen av otrygghet här.

Området används företrädesvis för detaljhandel och andra centrumverksamheter tillsammans med utbildning olika publika besöksmål som restaurang, kultur- och idrottslokaler

Området används företrädesvis för handel, kontor, utbildning, småindustri verksamhet och besöksnäringar av olika slag. Kanske kan även en viss del bostäder rymmas.

Området används företrädesvis för nya bostäder och friluftsliv. Även en viss del arbetsplatser kan rymmas inom t.ex. småskalig handel, kontor och skolverksamhet.

FRILUFTSLIV OCH GRÖNYTOR

Nulägesbeskrivning

Älvpromenaden som, tillsammans med g/c-vägen invid Koppardalsvägen, går genom området används frekvent för olika former av friluftsliv, t.ex. löpning och promenader.

I området finns även Döda fallen som används för olika former av friluftsliv idag, om än i något sporadisk omfattning. Detta område ligger i ett riktigt bra skyltläge för marknadsföring av Avesta mot passerande på såväl väg 68 som på järnvägen vilket bör utnyttjas genom att ytterligare framhäva området som väl värt att besöka.

De grönytor som finns i området varierar stort i omfattning, utseende och funktion. De mindre gräsbevuxna områden som finns vid idrottshallens entré och Sulfatvägens början tillför ett trivsamt grönt inslag i den annars hårda miljön. Dessa används dock inte i någon speciell omfattning idag. Utöver dessa mindre områden finns ett större grönområde vid Döda fallen där naturen utgör det dominerande inslaget och området hyser även en del höga naturvärden. Något som bl.a. tydliggörs av att området finns med i Naturvårdsplan för Avesta kommun, där den gamla tallskogen ovanför Döda fallen omnämns som biologiskt värdefull, och att det ingår i ett område av riksintresse för naturvården.

Förslag – sammanfattat och övergripande

En trappa från Kyrkbrons sydöstra landfäste ner till älvstranden byggs som en del i fortsatt utveckling av Älvpromenaden.

En ytterligare gångbro över älven skulle ge en mer intressant upplevelse av området och vara en förstärkning av Älvpromenaden. En sådan bro kan då tänkas på flera olika platser, t.ex. över dammen vid Lillforsens kraftstation enligt tankarna i det tidigare Koppardalsprojektet. Det som nu förordas, utifrån de samlade strukturförslag som Nyréns Arkitektkontor arbetat fram, är dock en bro belägen mellan de båda kraftverksdammarna. Detta skulle då även ge en förstärkning av den platsbildning som föreslås i en framtida ny stadsdel i det mellersta delområdet.

Älvpromenadens sträckning genom programområdet tydliggörs och förläggs till större del i älvnära läge. Detta sker från väster till öster genom att; sträckningen via Polervägens gränd tydliggörs, den läggs utmed kajkanten mellan Polergränd och Lillforsen, då delvis via gångbroar över vattnet, och från Lillforsen tydliggörs ledens sträckning med bättre skyltning och tydligare avgränsning.

Stängsel och liknande som hindrar allmänhetens tillträde till älvkanten tas bort i så stor utsträckning som möjligt för ökad möjlighet till vattenkontakt i området.

För friluftslivet i området bör anlagda platser för fiske/cityfiske kunna rymmas utmed älvstranden nedströms Lillforsens kraftstation och skogsområdet ovan Döda fallen kan användas för olika former av mer eller mindre aktivt friluftsliv. Olika aktiviteter kan t.ex. vara en slinga för MTB-träning eller äventyrspark med klättermöjligheter, linbanor, höghöjdsbanor mm. Här är det dock viktigt att eventuella åtgärder görs med stor försiktighet i förhållande till områdets utpekade höga naturvärden.

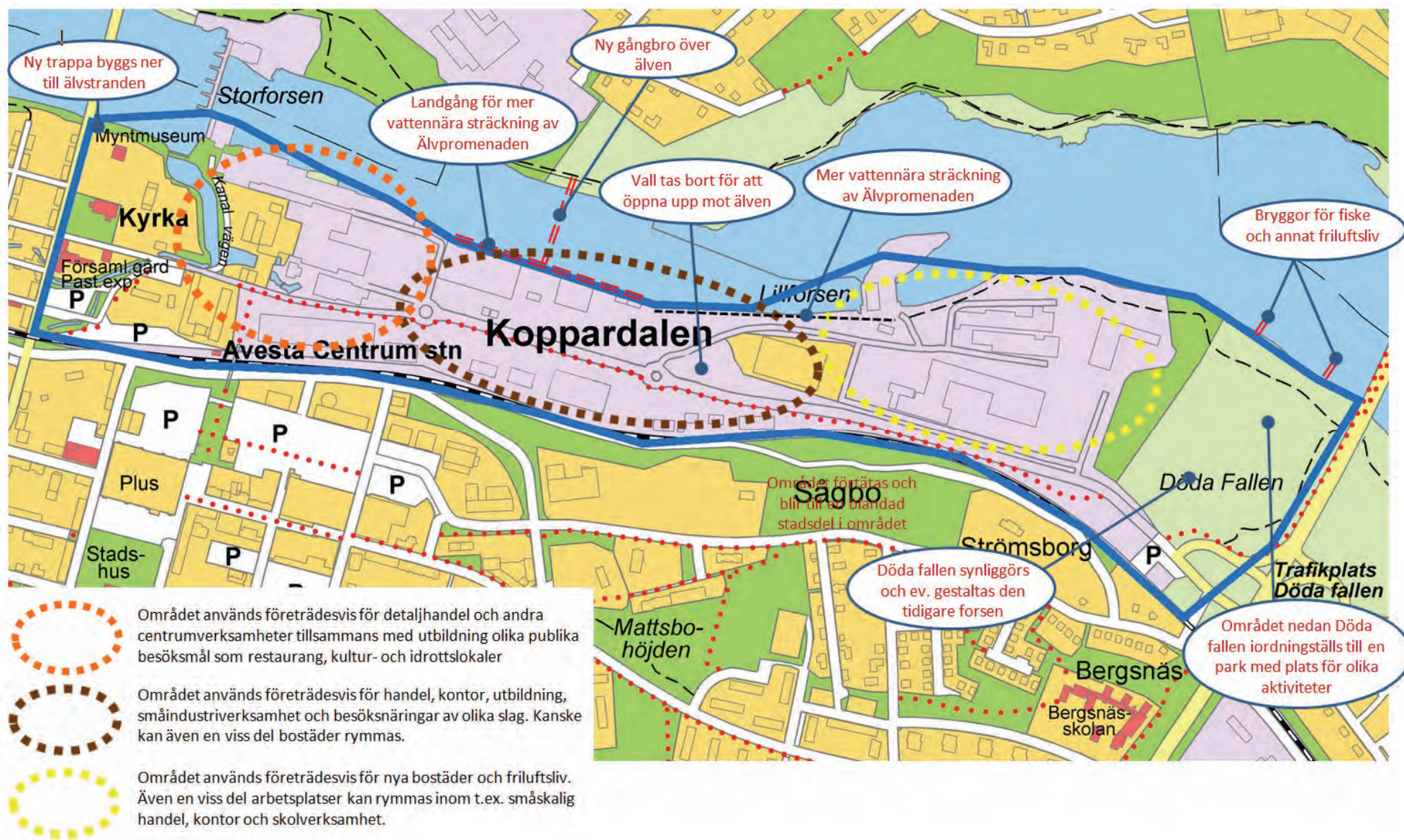
De delar av området som kan komma att förtätas med olika former av ny byggnation kan även komma att kompletteras med nya, anpassade och stadsmässiga, grönområden.

Ytan nedanför Döda fallen iordningställs till ett parkliknande grönområde med bryggor, platser för fiske, sittplatser med bord, gräsytor för olika aktiviteter mm så att fler lockas att vistas i området. Området ska inte användas för snötippning då det bl.a. gör området mycket skräpigt vid snösmältning på våren.

I själva Döda fallet behöver sly röjas kontinuerligt för att fallet ska hållas synligt och tillgängligt. För att, i alla fall tidvis, levandegöra det gamla vattenfallet kan strömmande vatten eller ljusspel användas och för att gestalta den tidigare älvsträckningen och nedanför fallet kan den blivande parkmiljön utformas så att även den visar på vattnets tidigare väg.

Området kring Döda fallen kan även rymma ett enklare Natur- och kulturrum för visualisering av/information om områdets historia, geologi mm.

En förlängning av Salomonsån genom Koppardalen enligt det medborgarförslag som kommunen hanterat under våren 2015 kan vara möjligt utifrån delar av programmets intentioner så länge detta inte påverkar områdets höga kulturmiljövärden i den västra delen. Ett av de samlade förslagen från Nyréns Arkitektkontor har utformats så att det möter upp mot detta. Kommunen ser dock att ett genomförande av detta både är förknippat med stora kostnader och ett mycket stort arbete vilket gör att det inte är ett förstahandsförslag i programmet, även om det skulle visa sig vara genomförbart utan att menligt påverka områdets höga kulturmiljövärden i den västra delen. Utöver mycket kostsamma hanteringar av förorenade markmassor och påverkan på stora mängder el-, vatten- och avloppsledningar under mark skulle förslaget medföra att mycket av områdets mark tas i anspråk vilket ger en minskad möjlighet till förtätning av området.

DELOMRÅDE - KYRKAN

Områdets avgränsning

Delområdet sträcker sig från Kyrkogatan i väster fram till kanalen vid Verket/Hyttan och östra fasaden av de lokaler som idag inrymmer Outokumpu Research center.

Tidigare ställningstaganden, inventeringar och utredningar

Hela området är av riksintresse för kulturmiljövården och ligger inom området Nedre Dalälven som är av riksintresse enligt 4 kap 2§ miljöbalken. Dessutom är järnvägen i södra delen av riksintresse.

Inom hela området kan fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar finnas, bl.a. från det gamla kopparbruket.

Detta delområde berörs bara indirekt av tankar och idéer i det tidigare Koppardalsprojektet då det ligger utanför det område som huvudsakligen behandlades där. Vissa kortfattade förslag redovisades ändå för byggnaderna inom detta område och dessa tankar har beaktats i detta programförslag.

Området idag

Inom området finns idag Avesta myntmuseum, Avesta herrgård, Avesta kyrka, församlingshem, parkeringsområde till Avesta central, några byggnader intill parkeringsområdet som inrymmer olika företag och de byggnader som idag inrymmer Outokumpu Research Center.

Myntmuseet har idag ganska begränsade öppettider vilket gör att det inte riktigt fungerar som den besöksdragare det skulle kunna vara.

Herrgården, som är i privat ägo, används relativt sällan idag men skötsel och underhåll av såväl byggnaderna som trädgården sköts väldigt bra vilket bidrar till att dess värden som en del i kulturmiljön består. Det faktum att marken är privat bidrar även till att återberätta historien på så sätt att den, i normalfallet, inte är tillgänglig för andra än herrgårdens ägare.

Parkeringsområdet vid Avesta central är inte speciellt trivsamt utformat utan ger mest en känsla av ödeområde, allra helst när antalet tåg som stannar vid Avesta central idag är så få att parkeringen står tom och öde under större delen av dygnet.

Förslag

Användningar och bebyggelse

Myntmuseets verksamhet bör utvecklas, i första hand med mer frekventa och tydliga öppettider. Museet kan marknadsföras än mer som ett av Avestas turistmål.

Herrgårdens nuvarande användning består och på sikt skulle en ökad aktivitet i byggnaderna komma att ge mer "liv och rörelse" vid herrgården.

Byggnaderna som idag inrymmer Outokumpu Research Center kan, om nuvarande verksamhet flyttar från området, användas till vandrarhem, hotell, kontor och verksamheter, t.ex. café eller annat kopplat till turistnäring. Kanske kan en del av träbyggnadens norra del, som bl.a. innehållit vaktkur, rivas för att "öppna upp" infarten till området. Samtidigt är denna passage en tydlig markering av var industriområdet tidigare börjat, vilket gör det till en del i att förstå hela den kulturhistoriska miljön.

Övriga byggnader vid parkeringsområdet inhyser idag olika företag vilket är användningar som passar bra även fortsättningsvis. Andra användningar som skulle kunna vara möjliga här är hotell, vandrarhem och kanske till och med bostäder.

Parkeringsområdet kan komma att användas för ett eventuellt resecentrum. En förutsättning för detta är dock att betydligt fler tåg än idag stannar vid Avesta central.

Gestaltning/utformning

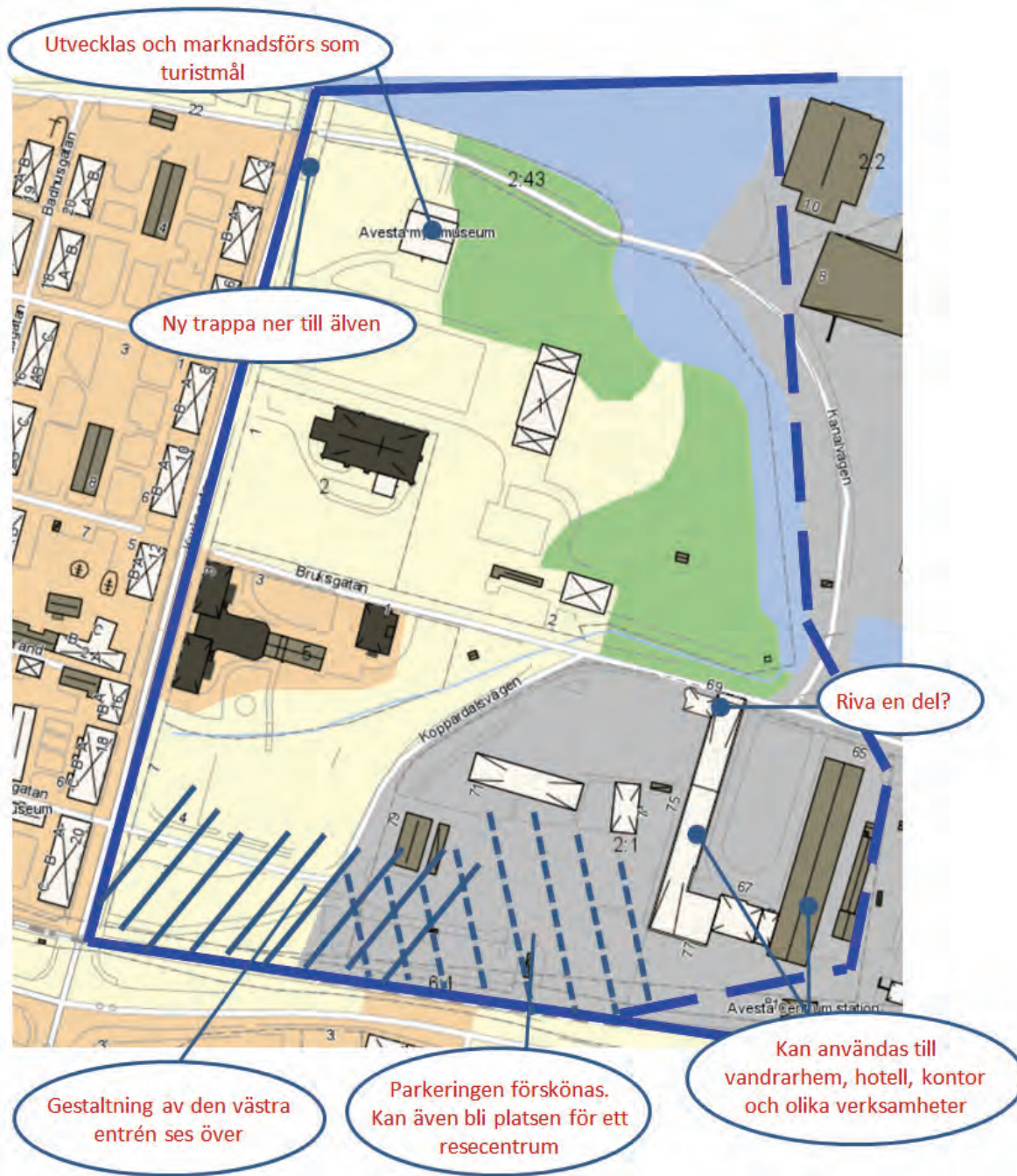
Den västra entrén behöver ses över vad gäller utformning/gestaltning och hur skyltning av området utformas.

Parkeringsområdets gestaltning ska ses över så att den i mindre omfattning upplevs som bara en stor asfaltsyta.

Friluftsliv och grönytor

En trappa från Kyrkbrons sydöstra landfäste ner till grusvägen vid älvstranden byggs som en del i utveckling och förstärkning av Älvpromenaden.

En gångbro över kraftverksdammen här skulle ge en mer intressant upplevelse av området och älvrummet, men även en gångbro över älven mellan kraftverken, eller över dammen vid Lillforsens kraftstation, är tänkbara alternativ för detta. Utifrån de samlade strukturförslag som Nyréns Arkitektkontor arbetat fram förordas en bro mellan de båda kraftverksdammarna. Detta sett främst utifrån nyttan för en framtida ny stadsbild i området men det fungerar även som en förstärkning av Älvpromenaden.

Bruksgatan österut

Avesta herrgård till vänster och Myntmuséet till höger

DELOMRÅDE - VÄSTRA

Områdets avgränsning

Delområdet sträcker sig från kanalen vid Verket/Hyttan och östra fasaden av de lokaler som idag inrymmer Outokumpu Research center i väster fram till Polervägens anslutning till Koppardalsvägen i öster.

Tidigare ställningstaganden, inventeringar och utredningar

Delområdet ligger inom området Nedre Dalälven som är av riksintresse enligt 4 kap 2§ miljöbalken och merparten av delområdet är av riksintresse för kulturmiljövården. Även järnvägen utmed södra gränsen för programområdet är utpekad som ett riksintresse.

Inom hela området kan fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar finnas, bl.a. från det gamla kopparbruket.

Detta delområde motsvarar i princip hela det område som utretts och genomgått stora förändringar som följd av det tidigare Koppardalsprojektet. De tankar och förslag som återstår för området från det arbetet har beaktats, och till stor del vävts in, i det nu aktuella programförslaget.

Området idag

Inom området finns idag bl.a. Storforsens kraftstation, ett stort antal kontorslokaler med olika företag, restaurang, vårdcentral, idrottshall, ett flertal företagslokaler, Qlturhuset, lokaler som ägs och används av Outokumpu Research Center samt Verket som nu årligen även är platsen för AvestaArt.

Inom området finns också gångbron från centrum, Avesta central och några större parkeringsområden, bl.a. vid idrottshallen och vid Verket. Öster om idrottshallen finns även en enklare parkmiljö iordningställd på den plats som tidigare, tillsammans med en stor del av parkeringen här, varit bebyggd. Som en fortsatt påminnelse om de stora byggnadsvolymer som funnits här tidigare är läget för väggar till denna bebyggelse markerade med stenfyllda "stålburar" idag.

Förslag

Användningar och bebyggelse

Området används fortsatt i huvudsak för detaljhandel och andra centrumverksamheter tillsammans med utbildning, olika publika besöksmål som restaurang, vårdcentral, kulturlokaler och idrottslokaler.

Idag är Kallvalsbyggnaden ganska dåligt utnyttjad med tanke på dess centrala läge och stora utrymmen. Byggnaden kan inrymma en blandning av verksamheter, t.ex. handel, turistcenter, olika kulturverksamheter, hantverk mm.

En ny, tillgänglig, anslutning från gångbron behövs och Nyréns Arkitektkontor har skissat på två olika förslag till utformning av en sådan, vilket redovisas på sidan 20. Även i flera tidigare utredningar finns olika förslag på detta. En riktigt storskalig ombyggnad skulle kunna utföras så att bron byggs in bland lokaler för handel och liknande. Någon riktigt bra lösning på denna fråga har inte heller kommit fram genom detta programarbete varför det kommer att lyftas fram som ett fortsättningsuppdrag, för bl.a. en eventuell genomförandegrupp enligt förslaget på sidan 33, att utreda och föreslå hur en ny anslutning till området från en gångbro ska utformas.

Gestaltning/utformning

Polervägens gränd ges en mer genomarbetad gestaltning, t.ex. genom lite förbättrad belysning och att fasaderna med dess fönster lyfts fram. Här är det dock viktigt att varken gränden eller övriga delar av området "förskönas" för mycket så att den industrihistoriska känslan som är områdets största värdegrund går förlorad.

Järntorget förskönas, t.ex. genom iordningställande av sittplatser, stämningshöjande belysning och konstinstallationer. Eventuellt kan grundförstärkningar behövas.

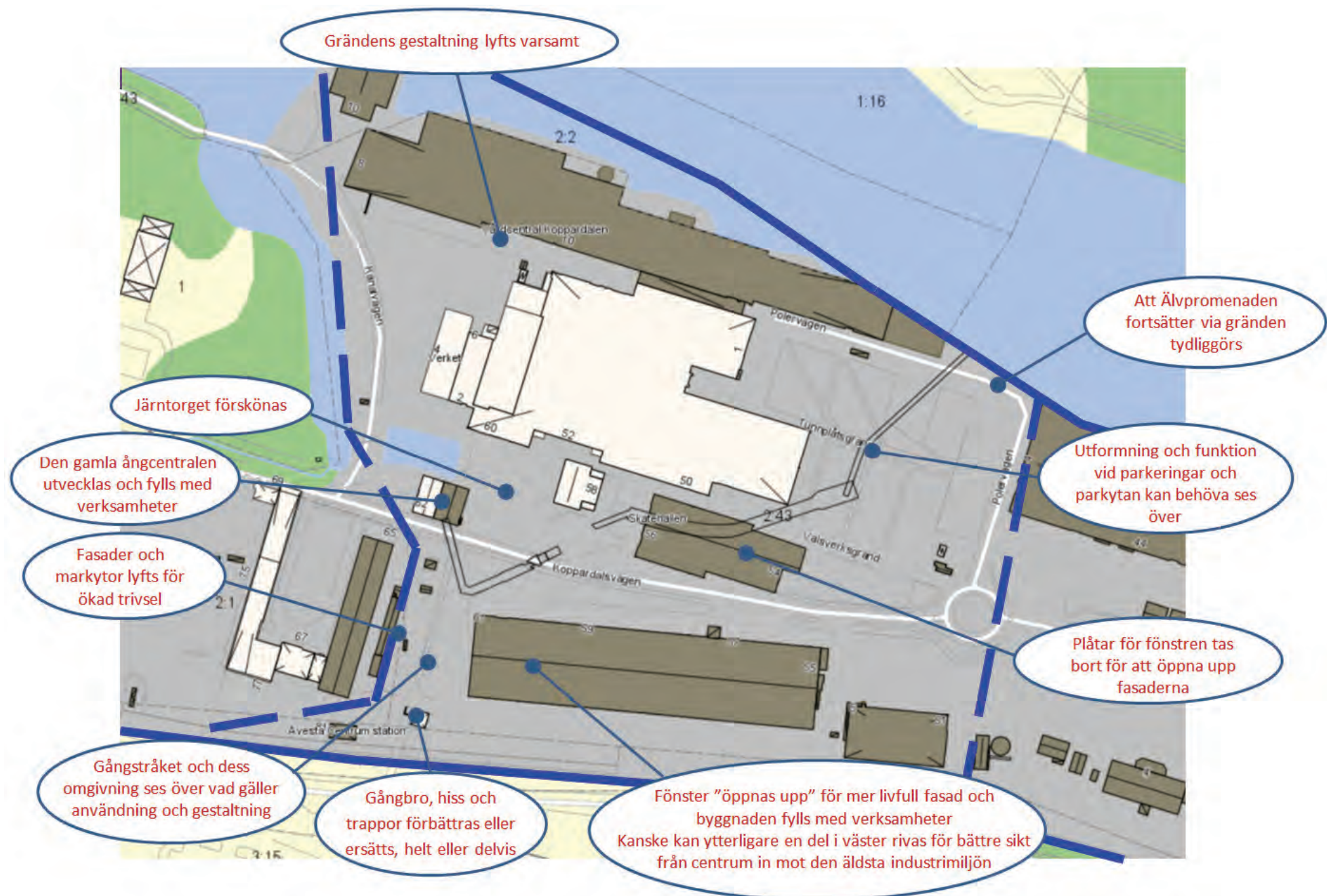
Kallvalsen är en centralt belägen byggnad som utgör ett tydligt inslag i stadsmiljön och då bl.a. möter alla de som passerar staden med tåg. Därför är det viktigt att upplevelsen av denna byggnad lyfts snarast. Det kan ske genom att öppna upp befintliga, stora, fönsterpartier och få ljus och rörelser innanför dessa. Det senare sker då bäst genom att byggnaden börjar fyllas med verksamheter som drar besökare/kunder.

Friluftsliv och grönytor

Älvpromenadens fortsatta sträckning via Polervägens gränd tydliggörs.

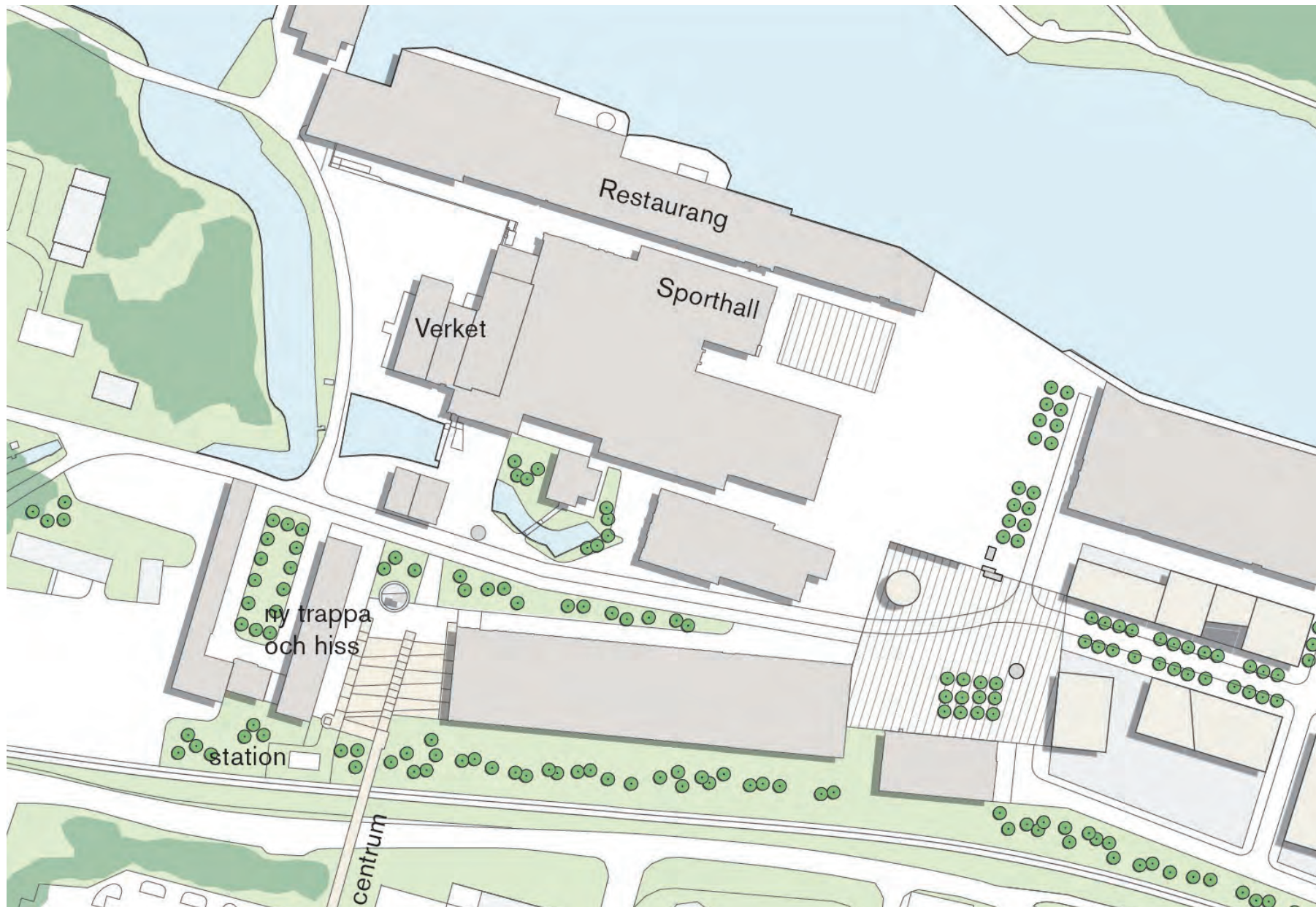
Infrastruktur

Var det finns parkeringar i området behöver tydliggöras mer, bl.a. för att minska trafiken inne i gränden. Antalet parkeringar i förhållande till det normala behovet bedöms vara tillfredsställande. Vid olika arrangemang som drar många besökare kan parkeringsvärdar behövas för att styra fordon till lediga och lämpliga parkeringsplatser.

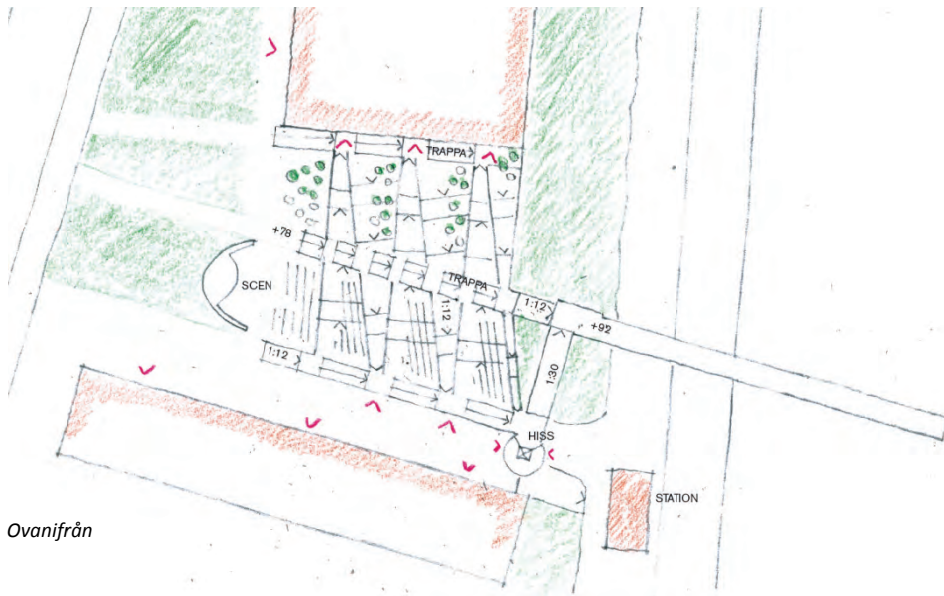
Förslag för delområdet från Nyréns Arkitektkontor (något ändrad av Avesta kommun)

"Kulturkluster – kopplat till centrum"

Förslag på ny gånganslutning från Nyréns Arkitektkontor

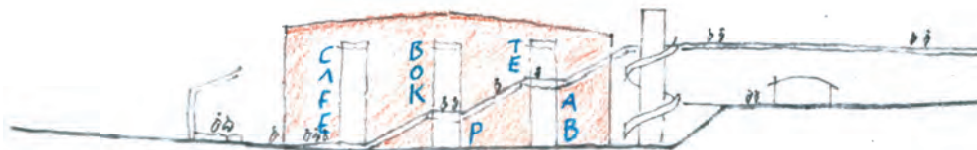
Alternativ 1

Ovanifrån

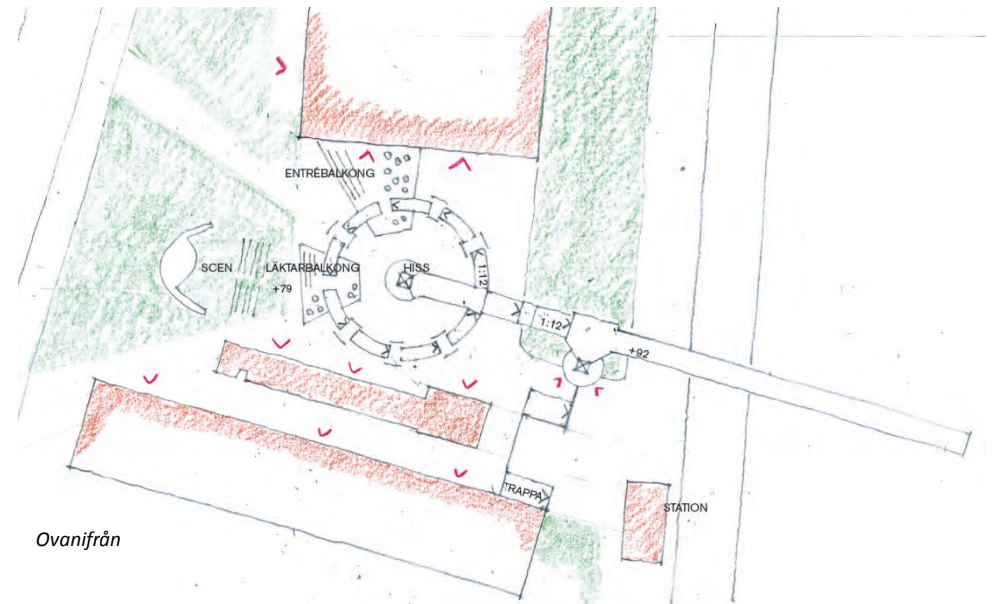

Sett från norr mot söder (mot centrum)

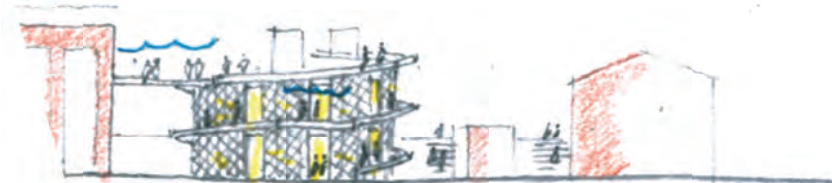

Sett från väster mot öster

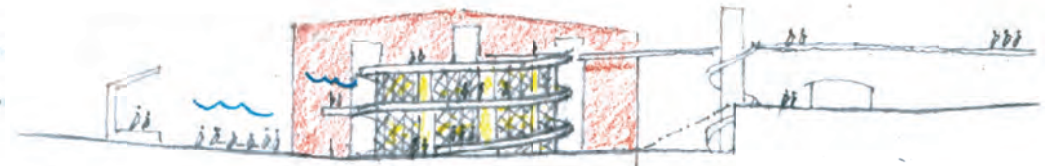
Alternativ 2

Ovanifrån

Sett från norr mot söder (mot centrum)

Sett från väster mot öster

DELOMRÅDE - MELLERSTA

Områdets avgränsning

Delområdet sträcker sig från Polervägen i väster fram till närmaste gaveln av den byggnad i öster som nu inrymmer en byggvaruhandel (Byggmax).

Tidigare ställningstaganden, inventeringar och utredningar

Hela området ligger inom området Nedre Dalälven som är av riksintresse enligt 4 kap 2§ miljöbalken. Västra delen av området berörs av riksintresse för kulturmiljövården och även järnvägen i södra delen av området är av riksintresse.

I västra delen av området kan fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar finnas, bl.a. i form av lämningar från det gamla kopparbruket.

Detta delområde berörs delvis av tankar och idéer i det tidigare Koppardalsprojektet och då för slaggstensbyggnaderna intill älven med omgivande markområden. De förslag och tankar som finns i det arbetet har beaktats i nuvarande programförslag. Den östra halvan av delområdet ligger utanför det område som huvudsakligen behandlades i det tidigare Koppardalsprojektet.

Området idag

Inom områdets västra del finns idag tyngre industriverksamhet, belägen på båda sidor av Koppardalsvägen. Dessutom finns i området två företag som säljer byggvaror samt några ytterligare företag av olika slag.

Den tunga industriverksamheten och de stängsel som finns kring denna och andra verksamheter gör att området idag inte känns så trivsamt att vistas i. Vissa stängsel utgör även hinder för älvkontakt i delområdet.

Den grönyta som finns mellan de två bygghandelsföretagen har på senare tid ställts iordning till en mer parkliknande miljö vilket gör det området mer trivsamt att vistas i samtidigt som det här går att få verklig älvkontakt.

Direkt nordost om cirkulationsplatsen finns idag en relativt stor jordvall som hindrar utblickar över älven för de som trafikerar Koppardalsvägen eller rör sig på den gång- och cykelväg som går parallellt med denna.

Förslag

Användningar och bebyggelse

Tung industriverksamhet bör på sikt inte finnas i området då det ger stora begränsningar för användande av omgivningen. Om den tunga industri som idag finns i området väljer att flytta till ett annat läge i staden bör det område som idag används för denna verksamhet kunna omvandlas till en mer tilltalande och stadsmässig miljö. En stor del av detta delområde kan då både förtätas med ny byggnation och utvecklas i övrigt, t.ex. genom anläggande av anpassade grönområden. Framtida lämpliga användningar i området kan då vara bl.a. handel, kontor, småindustriverksamheter och besöksnäringar av olika slag. Kanske kan även en viss del bostäder rymmas här. Helst ska verksamheter belägna i västra delen av detta område ha en koppling med de användningar som finns/avses komma till i västra Koppardalen.

Möjliga förslag på ny byggnation och kvartersindelning i området tillsammans med hur övrig omvandling av delområdet kan se ut redovisas i efterföljande skisser framtagna av Nyréns Arkitektkontor.

Gestaltning/utformning

All nytillkommande byggnation måste ges en genomarbetad utformning som anpassas till den kulturhistoriska miljön.

De gamla kolfickorna lyfts fram och ljussätts på ett spännande sätt så att de blir en mer integrerad del i det "kulturstråk" som området uppvisar. De kan även kompletteras till vissa delar med enklare byggnationer, t.ex. i form av inglasade konstnärsateljéer.

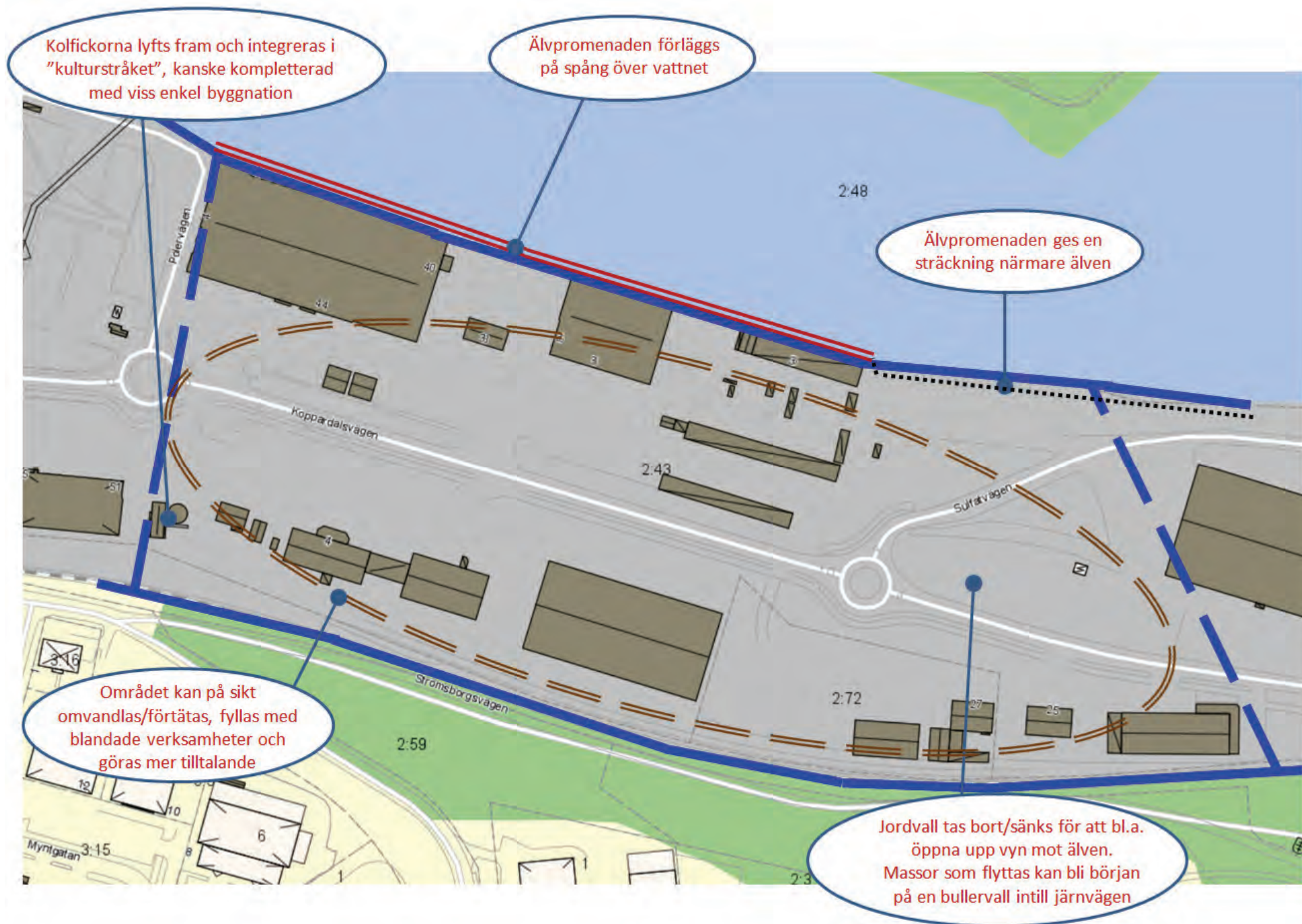
De stängsel som idag inhägnar vissa verksamheter, och måste finnas, bör ersättas med plank och/eller häckar för ökad trivsel i området.

Den jordvall som ligger nordost om cirkulationsplatsen och hindrar utblickar över älven från såväl väg som gång- och cykelväg tas bort och sluttningen jämnas av.

Friluftsliv och grönytor

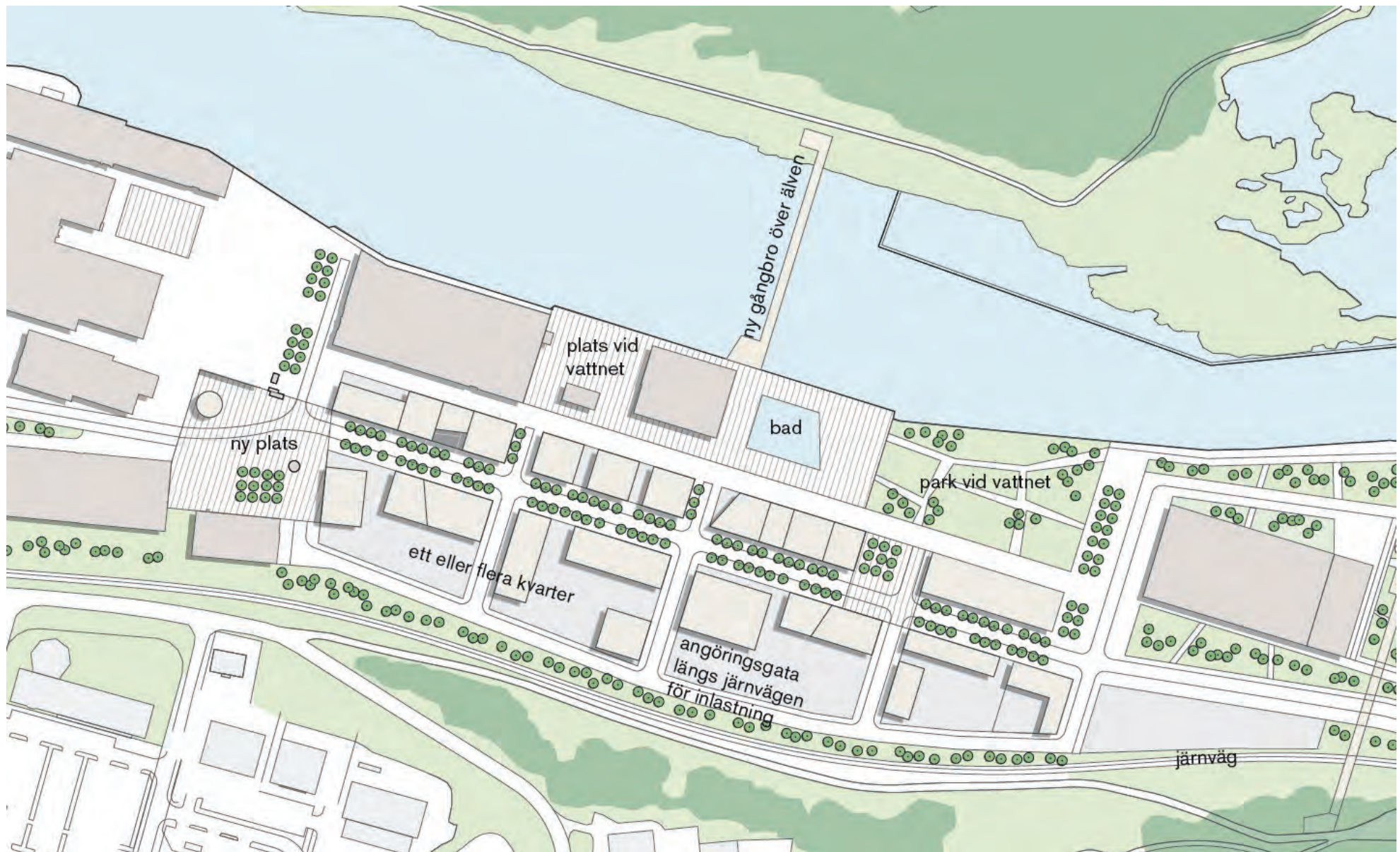
Stängsel och liknande som hindrar allmänhetens tillträde till älvkanten tas bort i så stor utsträckning som möjligt för att öka möjligheten till vattenkontakt i området.

Utmed kajkanten anläggs gångbroar över vattnet, mellan Lillforsen och Polergränd, för en mer älvnära dragning av Älvpromenaden även här.

Förslag för delområdet från Nyréns Arkitektkontor (något ändrad i väster av Avesta kommun)

”Blandstaden – med verksamheter, event, sport, bad, rekreation, handel och eventuellt boende – alternativ 1”

Förslag för delområdet från Nyréns Arkitektkontor (något ändrad i väster av Avesta kommun)

”Blandstaden – med verksamheter, event, sport, bad, rekreation, handel och eventuellt boende – alternativ 2”

DELOMRÅDE - ÖSTRA

Områdets avgränsning

Delområdet sträcker sig från den västra gaveln av den byggnad som nu inrymmer en byggvaruhandel (Byggmax) fram till den östra gränsen av områdets bebyggda delar.

Tidigare ställningstaganden, inventeringar och utredningar

Hela delområdet ligger inom det avgränsade området Nedre Dalälven som är av riksintresse enligt 4 kap 2§ miljöbalken och en liten del i öster ligger inom området utpekats som riksintresse för naturvård. Dessutom är järnvägen i söder av riksintresse.

Några av de områden inom Döda fallen som kan utgöra fornlämningar berör de östra delarna av detta område, se mer information i texten till delområdet Döda fallen.

De östra delarna av området ingår också i ett större område som utpekats som värdefullt för friluftslivet i Dalarnas naturvårdsprogram och delar av området ligger också inom riksintresseområde för naturvård. Enligt gällande detaljplan utgör grönområdet i östra delen "Värdefullt naturområde".

Delar av marken kring gamla sulfatfabriken, nedströms Lillforsens kraftstation, skulle kunna komma att drabbas av översvämningar vid ett 100-årsflöde i Dalälven. Detta får utredas i mer noggranna analyser inför eventuell detaljplanläggning för programmets genomförande.

Detta delområde har inte direkt hanterats i det tidigare Koppardalsprojektet. Det som nämnts är att tegelbyggnaderna vid gamla Sulfaten har "stora miljökvaliteter" och att Älvpromenaden bör utvecklas genom området. Även en gångbro över dammen vid Lillforsen i kombination med en rastplats på ön utanför kraftstationen omnämns.

Området idag

Inom området finns idag tre större byggnader som inrymmer olika företag. Här finns också den gamla Sulfatfabriken med både en spännande kulturhistorisk industrimiljö, bl.a. finns en mycket spektakulär gränd mellan byggnadskropparna, och tegelbyggnader uppförda med hög arkitektonisk kvalitet. Vid Lillforsen finns kraftstationsbyggnaden tillsammans med en fin tegelbyggnad direkt söder om denna som idag utgör lager. Delar av området utgörs av öppna markområden som är relativt stora.

I den östra delen finns även ett mindre inslag av skogsmark i anslutning till Döda fallen.

Här finns också den östra "porten" till Koppardalen där själva entrén till området kan sägas vara definierad av platsen vid den första vägkorsningen i öster. Här öppnar hela området upp sig och inpasserande får en fin överblick av området i såväl västlig som nordlig riktning. Härifrån kan både kyrktornet och rosthustak med skorstenar i områdets västra fond skymtas.

Förslag för delområdet

Användningar och bebyggelse

Denna del av programområdet passar för såväl kontor och mer utrymmeskrävande handel som för icke störande verksamheter och framtida bostäder.

I områdets östra delar finns ett markområde intill Döda fallen där ny bebyggelse skulle kunna tillkomma. Den byggnad som idag ligger intill detta markområde kan fortsatt användas för dagens blandade verksamheter men på sikt kan även ny byggnation, kanske i form av bostäder, vara aktuell på den platsen.

Tegelbyggnaderna vid gamla Sulfaten bör, om möjligt, renoveras för att sedan användas till kontor, bostäder, småhandel, ateljéer, hantverk, utställningar, kafé mm. Om detta inte skulle vara möjligt, eller ekonomiskt försvarbart, bör istället byggnaderna rivas för att ge plats för nybyggnation.

Om byggnaderna söder om gamla Sulfaten rivs frigörs så pass mycket mark att en helt ny stadsdel, med t.ex. bostäder, kontor, små butiker och ej störande verksamheter, kan skapas här. En sådan ny stadsdel kan med fördel införliva tegelbyggnaderna vid gamla Sulfaten om dessa bevaras.

Direkt söder om kraftstationen vid Lillforsen finns en fin tegelbyggnad som, med relativt liten arbetsinsats, skulle kunna omvandlas till kontor eller bostäder.

Den stora byggnad som finns i delområdets västra del lämpar sig väl för sådan mer utrymmeskrävande handel som finns i denna idag.

Gestaltning/utformning

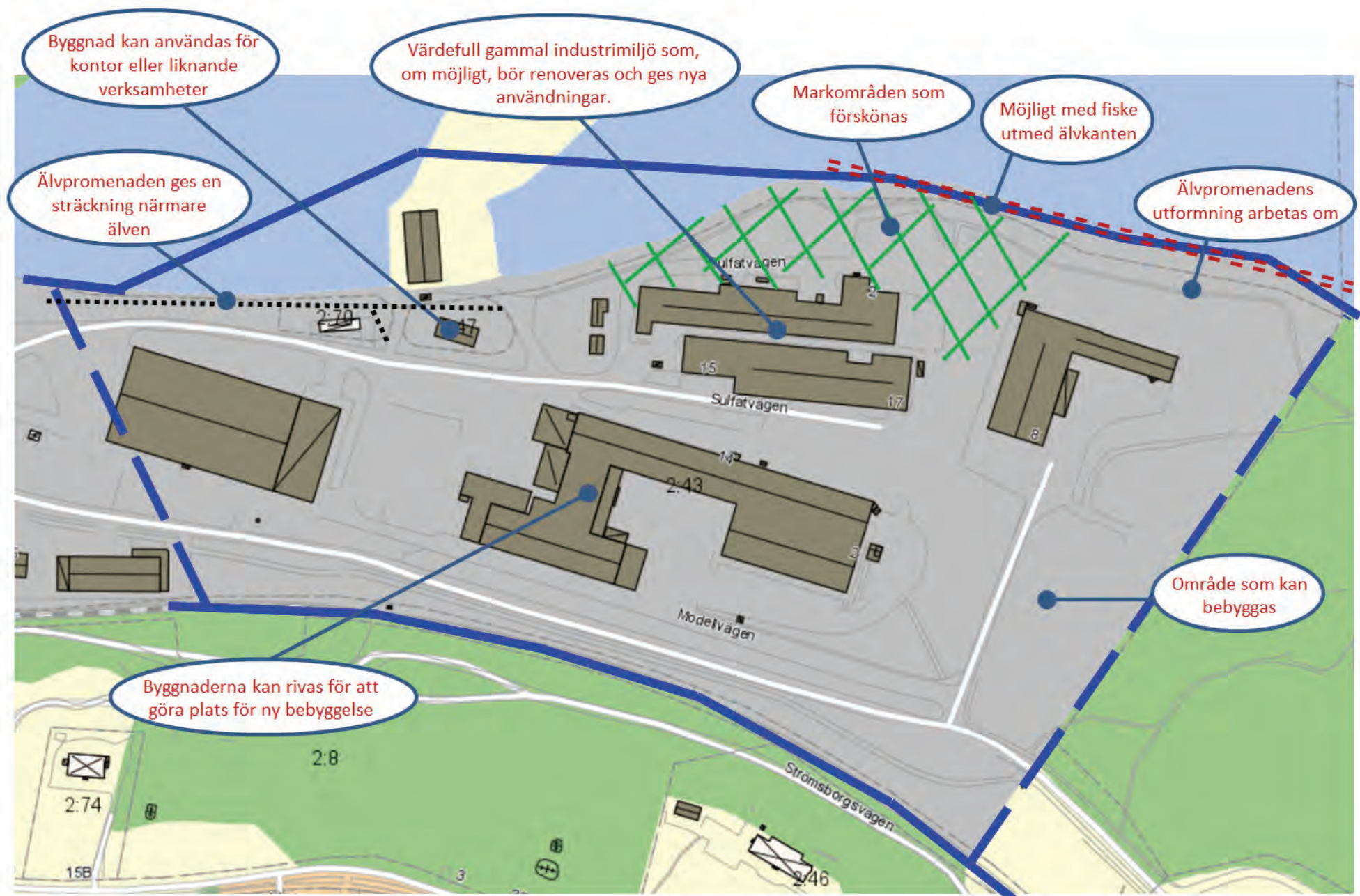
Området öppna markområden, bl.a. utmed älven och runt gamla Sulfaten, ges en mer parkliknande karaktär.

Ny bebyggelse i området ska ha genomarbetad arkitektur och det byggnadsmaterial som används ska hålla en hög kvalitet som både ger, och förmedlar intryck av, en lång livslängd på byggnader.

Friluftsliv och grönytor

Älvpromenaden ses över i öster vad gäller förbättrad upplevelse och i västra delen förläggs den utmed älvens södra strand. Möjligen måste kullen vid infarterna till Lillforsens kraftstation även fortsatt rundas via vägområdet.

Området bör kunna rymma platser för fiske/cityfiske nedströms Lillforsens kraftstation.

Förslag för delområdet från Nyréns Arkitektkontor

”Attraktivt boende – vid vattnet med plats för kontor och andra, bostadsnära, arbetsplatser”

Förslag för delområdet

Skissförslag med två punkthus och gamla sulfaten kvar (sett från norr, över älven)

DELOMRÅDE - DÖDA FALLEN

Områdets avgränsning

Delområdet sträcker sig från den plats som utgör det tidigare industriområdets östra gräns fram till Åsbobron och trafikplats Döda fallen.

Tidigare ställningstaganden, inventeringar och utredningar

Området norr om Koppardalsvägen är av riksintresse för naturvård och hela delområdet ligger inom det avgränsade området Nedre Dalälven som är av riksintresse enligt 4 kap 2§ miljöbalken. Dessutom är järnvägen i söder av riksintresse.

Delar av Döda fallen kan utgöra fornlämning men efter förändringar i Kulturmiljölagen, som trädde i kraft den 1 januari 2014, behövs en ny antikvarisk bedömning av detta.

Delområdet ingår också i ett större område som utpekats som värdefullt för friluftslivet i Dalarnas naturvårdsprogram och området finns med i Naturvårdsplan för Avesta kommun (2009), där bl.a. den gamla tallskogen ovanför Döda fallen omnämns som biologiskt värdefull.

Detta delområde har inte hanterats i det tidigare Koppardalsprojektet.

Området idag

Inom delområdet finns idag en större grusad yta söder om Koppardalsvägen som tidigare utgjort parkering till industriområdet. Norr om Koppardalsvägen finns naturområdet Döda fallen som till stor del består av skog, men i den nordöstra delen finns även ett relativt stort område med öppen mark.

I själva fallen finns såväl gångstigar som trappor för att den dramatiska naturmiljön ska kunna upplevas på nära håll.

Utmed älvstranden i norr passerar Älvpromenaden genom området.

Den öppna marken i nordost används vintertid som kommunens snötipp.

Den enda bebyggelse som idag finns i området utgörs av en större transformatorstation i den sydöstra delen.

Förslag

Friluftsliv, grönytor och andra användningar

Skogsområdet ovan Döda fallen kan användas för olika former av mer eller mindre aktivt friluftsliv. För aktiviteter kan t.ex. en slinga för MTB-träning eller äventyrspark med klättermöjligheter, linbanor, höghöjdsbanor mm anläggas. Här är det dock viktigt att eventuella åtgärder görs med stor försiktighet i förhållande till områdets utpekade höga naturvärden.

Detta delområde kan även rymma ett enklare Natur- och kulturrum för visualisering av/information om älvens och Döda fallets historia, geologi mm.

Ytan nedanför Döda fallen iordningställs med bryggor, platser för fiske, sittplatser med bord, grönytor för olika aktiviteter mm så att fler väljer att vistas i området. Även mindre näringsverksamheter som sommarcafé eller liknande kan vara ett bra inslag.

Området ska fortsättningsvis inte användas för snötippning då det bl.a. gör området mycket skräpigt vid snösmältning på våren.

Om tankarna med "Centrum-/Cityfiske" här, nedströms Lillforsens kraftstation, slår väl igenom vore det mycket intressant att försöka knyta någon entreprenör till detta som då på olika sätt, t.ex. genom marknadsföringsjippon eller liknande, kan bidra till en ökande fiskeaktivitet här.

Gestaltning/utformning

Den östra entrén synliggörs/tydliggörs genom att området förskönas, vilket t.ex. kan ske genom att ta bort stängsel och betongfundament vid f.d. parkeringen och en förlängning av "björkallén". Då detta är huvudentrén till området behöver även skyltning mm ses över. På sidan 31 finns det förslag som Nyréns Arkitektkontor tagit fram på hur den östra entrén skulle kunna utformas.

I själva Döda fallet behöver sly röjas bort kontinuerligt för att fallet ska vara synligt. För att, i alla fall tidvis, levandegöra det gamla vattenfallet kan strömmande vatten eller ljusspel användas och för att gestalta den tidigare älvsträckningen och nedanför fallet kan den blivande parkmiljön utformas så att även den visar på just detta.

Infrastruktur

Körvägen till området nedan Döda fallen bör hållas i bättre skick för ökad tillgänglighet, t.ex. för dem med barnvagnar, och vägen avslutas i en parkering nedanför fallen. Övrig parkering för besökare kan skapas kring östra infarten till Koppardalen enligt skiss från Nyréns Arkitektkontor.

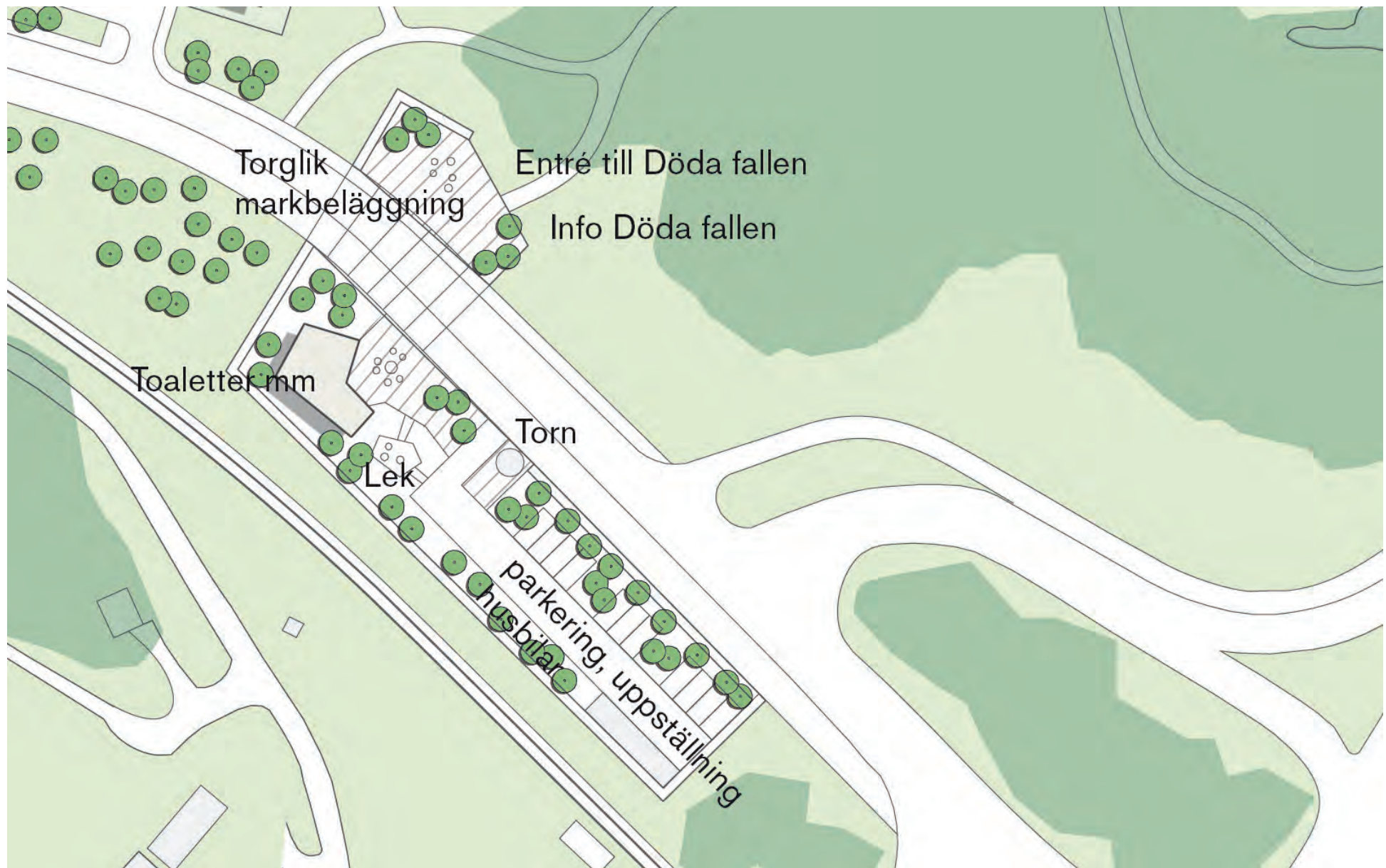
Markområdet nedan Döda fallen

Östra entrén till området idag

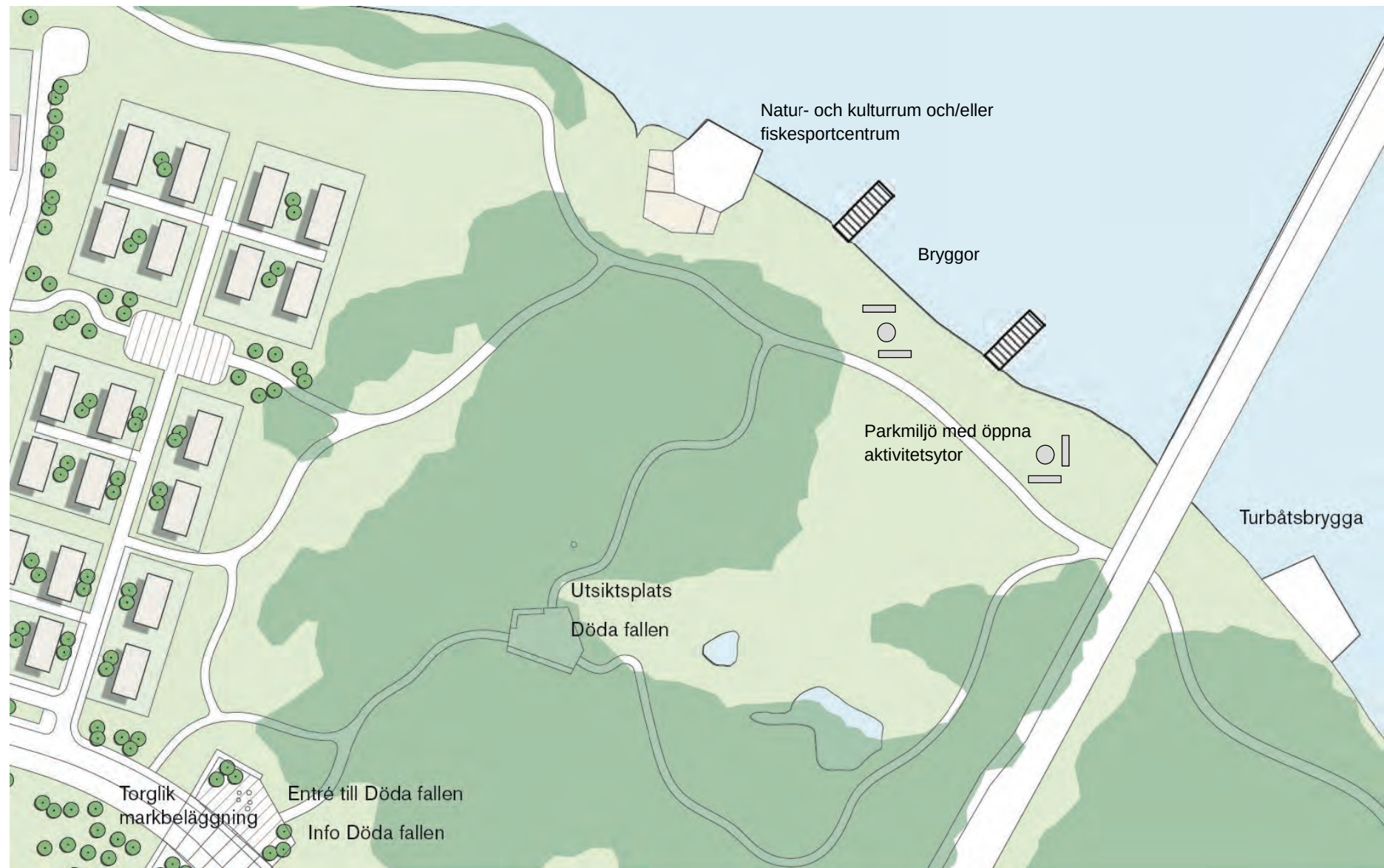
Förslag för delområdet från Nyréns Arkitektkontor

Östra entrén till Koppardalen

Förslag för delområdet, bl.a. från Nyréns Arkitektkontor

Några tankar inom blivande park- och upplevelsemiljö vid Döda Fallen

GENOMFÖRANDE

Nulägesbeskrivning

Under en lång tidsperiod, från slutet av 1980-talet, arbetade en tjänstemannagrupp inom den kommunala organisationen och kommunens fastighetsbolag tillsammans med beslutande politiker för att genomföra och förverkliga de förslag som togs fram i det tidigare Koppardalsprojektet.

Det arbetet har resulterat i nästan allt av det vi nu ser genomfört i den västra delen av Koppardalen, som Verket, idrottshallen, Avesta central, gångbron mot centrum, lokaler för kontor och lokal för restaurangverksamhet.

Under senare tid har dock genomförandet av kvarvarande förslag från det tidigare Koppardalsprojektet stannat av. Det som genomförts, och som till viss del fortfarande pågår, är fortsatt iordningställande av invändiga lokaler för kontor mm i byggnaden norr om gränden vid Polervägen.

Förslag

I det nu genomförda programarbetet föreslås att det bildas en "genomförandegrupp" som kan arbeta med genomförandet av alla olika förslag som presenteras i programmet. Med detta skulle även tankar om Koppardalen från det tidigare Koppardalsprojektet åter lyftas upp på agendan.

Detta för att få en tydlig styrning i den inriktning som beslutats av kommunens ledande politiker och för att visa på nyttan av en samlad och överenskommen strategi för stadsutveckling. Att kommunen åter tar tag i taktpinnen för en fortsatt utveckling av området skulle även fungera som motivator till eventuella externa intressenter som kan vara med och bidra till områdets utveckling i den riktning som beslutats.

En genomförandegrupp bör bemannas med tjänstemän från berörda delar i den kommunala organisationen och kommunens olika fastighetsbolag (GBAB och AIAB) vilka har ett beslutandemandat i ekonomiska frågor. Gruppen bör även få tydliga beslutsmandat i fråga om genomförandet och helst ska det finnas en årlig budget till förvaltande. Inom en sådan budget kan då gruppen besluta om investeringar helt enligt eget styre. Större investeringar får sedan hanteras genom äskande av investeringsmedel från fall till fall. En genomförandegrupp kan även ges i uppdrag att fortsatt arbeta för att, bl.a. enligt programmets intentioner, fylla de lokaler som redan finns i området samt för att hantera ett fortsättningsuppdrag med utredning och förslag till hur en ny anslutning till området från gångbron vid centrum ska utformas.

Genomförandet av detta program kan även delas upp i etapper tidsmässigt, utifrån storlek på projektet och hur nära i tid ett projekt eller delprojekt kan vara. Hur en sådan etappindelning ska se ut bör lämnas till genomförandegruppen att föreslå men nedan listas ett förslag till en påbörjad etappindelning. För mer information kring delprojekten hänvisas till tidigare texter.

Projekt att genomföra inom ett par år efter programmets godkännande;

- Bygg trappa vid Kyrkbrons sydvästra landfäste (nu påbörjat)
- Sänk eller ta bort jordvallen intill Byggmax för att öppna upp mot älven
- Lyft och levandegör Kallvalsbyggnadens yttre
- Iordningställ östra entrén till området
- Förse alla äldre byggnader med skyltar som informerar kort om deras historia. Kan även kopplas till digitala appar, t.ex. karta med mer information.
- Bygg bryggor för friluftsliv mm nedströms Lillforsen
- ...

Projekt att genomföra inom 2-5 år efter programmets godkännande;

- Bygg landgångar för Älvpromenadens sträckning utmed kajkanten i områdets mellersta del
- Gestalta Järntorget
- Iordningställ parkmiljö nedanför Döda fallen
- Bygg ny anslutning till området från gångbron mot centrum
- ...

Projekt att genomföra inom 5-10 år efter programmets godkännande;

- Påbörja bostadsområde i den östra delen av Koppardalen
- ...

Projekt att genomföra 10-20 år efter programmets godkännande (om behov mm);

- Påbörja förtätning/omvandling av det mellersta området
- Bygg ny gångbro över älven
- ...

BEHOVSBEDÖMNING

Programområdet omfattas i huvudsak av detaljplanlagd och exploaterad mark, undantaget är naturområdet vid Döda fallen. Kommunen har bedömt att en översyn av gällande detaljplaner kommer att vara angelägen för att möjliggöra önskvärda förändringar i en strävan mot programmets syfte med en fortsatt utveckling av området som en del av staden.

I programmet studeras främst lämpliga strukturella åtgärder och lämpliga markanvändningar men även hur Koppardalen eventuellt skulle kunna kompletteras med viss ny bebyggelse, främst för handel, kontor och andra verksamheter men även för bostäder.

Bedömning om programmet anses innebära betydande miljöpåverkan

Kommunen har gjort en behovsbedömning enligt 4 kap. 34 § plan- och bygglagen (PBL) samt 6 kap. 11 § Miljöbalken (MB) av aktuellt program. Detta trots att programmet kanske inte omfattas av sådana planer eller program som lagstiftningen avser.

I denna bedömning har programmets genomförande, vid en sammanvägning av konsekvenserna, inte bedömts medföra betydande miljöpåverkan. Viss negativ miljöpåverkan skulle kunna erhållas vid ökad besöksfrekvens i området, och då främst vad gäller buller och påverkan på luft. Flertalet åtgärder som föreslås i programmet ger dock positiv miljöpåverkan, kanske främst i ett socialt perspektiv. De konsekvenser som bedöms uppstå redovisas under rubriken "Konsekvenser".

Behovsbedömningen baseras på att programmet inte föreslår några användningar som kan komma att medföra sådan verksamhet eller åtgärd som kräver tillstånd enligt miljökonsekvensförordningen (MKB-förordningen) och bilaga 3 till denna. Vid behovsbedömningen har kriterierna i bilaga 4 till MKB-förordningen särskilt beaktats och ansetts vara uppfyllda.

Kommunens ställningstagande grundar sig också på bedömningen att programmets genomförande:

- inte påverkar något Natura 2000-område och därmed inte kräver tillstånd enligt 7 kap. 28 § MB
- inte bedöms negativt påverka möjligheterna att uppfylla nationella och regionala miljömål, klimatmål och folkhälsomål
- inte ger upphov till risker för människors hälsa och säkerhet
- inte bedöms ge upphov till en betydande miljöpåverkan på biologisk mångfald, landskap, fornlämningar, vatten etc.
- inte bidrar till att någon miljökvalitetsnorm överskrids

- inte på något betydande, eller negativt, sätt påverkar områden eller natur som har erkänd nationell eller internationell status, t ex riksintressen och naturreservat. För mer utvecklat resonemang i just denna bedömning hänvisas till programmets avsnitt med Konsekvensbeskrivning.

När det gäller förorenad mark i området, som är väl känd och till stor del färdigutredd, så konstateras att detta kommer att behöva hanteras enligt gällande lagstiftning innan eventuell nybyggnation i området. Samma sak gäller innan byggnader som idag är tomma eller används för industriverksamhet eventuellt tas i anspråk för mer känsliga användningar. Ett genomförande av programmet kommer alltså inte att medföra något annat än förbättringar mot nuläget i fråga om miljöpåverkan i denna fråga.

Kommunens ställningstagande

Med åberopande av ovanstående bedömer kommunen att genomförandet av programmets intentioner inte medför betydande miljöpåverkan. Med nu kända förutsättningar kommer efterföljande detaljplaner som baseras på programmet således inte att behöva miljöbedömas. Därmed kommer det sannolikt inte heller att upprättas några miljökonsekvensbeskrivningar till dessa. Resultatet av denna behovsbedömning kommer dock att bekräftas i kommande detaljplaner.

KONSEKVENSER

Ekologiska

En utveckling av Koppardalen med ytterligare handel, service, kontor och bostäder i vissa delar kan ge upphov till ökad biltrafik. Viss kompensation av detta kan sannolikt erhållas genom förbättrad gånganslutning från Avesta centrum och om Avesta central skulle komma att få fler tåg som stannar. Även övriga förstärkningar och estetisk uppgradering av områdets gång- och cykelmöjligheter kan komma att ge fler gående och cyklande till och från området.

En framtida ökning av persontåg som trafikerar Avesta central, eventuellt i kombination med nytt resecentrum, torde väsentligt kunna bidra till att fler väljer att åka kollektivt till förmån för miljön.

Viss komplettering med grönska i delar av områdets offentliga rum ger positiva effekter för mikroklimatet samtidigt som de estetiska värdena stärks.

Ny bebyggelse med god byggnadsstandard, hälsosamma och återbrukbara material samt inte minst energismarta lösningar bidrar positivt till en god energihushållning och i övrigt en hållbar utveckling.

Eventuella omdaningar av äldre byggnader kommer sannolikt att ske på sådant sätt att energieffektiviteten ökar.

Buller

Med nu tillgänglig kunskap bedöms ett genomförande av programmet ej medföra att gällande riktlinjer för ljudmiljö i anslutning till nya bostäder överskrids. Bullersituationen bör dock förtydligas och utredas i fortsatt planarbete.

Luft

Luftmätningar som genomfördes för ungefär fem år sedan visade dålig luftkvalitet på Kyrkogatan vid Gamla Byn, då visade sig bl.a. halten NO₂ ligga nära gällande MKN (miljökvalitetsnorm). Under kommande år ska nya mätningar, med längre mätperiod, genomföras och sannolikt kommer de att visa snarlika resultat i detta område.

Ett genomförande av programmet, med ökad mängd besökare av olika slag till området, ger upphov till viss ökad fordonstrafik och därmed ökad belastning på luften. Om förbättrade förutsättningar för ökat kollektivtrafikresandet till området, främst genom ökat antal tågstopp vid Avesta central, kan komma till stånd kan det tillsammans med en förbättrad gångförbindelse från Avesta centrum och förstärkt nyttjande av redan befintliga gång- och cykelstråk utgöra en viss kompensation. Sammantaget bedöms programmets olika föreslag inte i sig bidra till att någon MKN för luft överskrids.

Markföroreningar

Nästan all mark inom det som tidigare varit industriområde, dvs. från herrgården i öster till Döda fallen i väster, innehåller mer eller mindre förorenade markmassor. Detta har medfört att ett stort antal undersökningar av marken vad gäller förekomst av föroreningar idag har genomförts under senare år. Alla befintliga undersökningar finns sammanställda hos miljö- och byggförvaltningen som också anlitat en konsultfirma för att ta fram s.k. platsspecifika riktvärden för en framtida ändrad markanvändning i området.

Inför efterföljande framtagande av detaljplaner för att möjliggöra programmets intentioner kommer detta att behöva hanteras i enlighet med gällande lagstiftning.

Naturmiljöer

Områdets östra delar berörs av riksintresse för naturvård (Döda fallen) och i de värdebeskrivningar som finns till detta område anges *”Döda fallen torde vara helt unikt i Sverige genom att vattenmassorna här hastigt och helt naturligt övergivit fallet och brutit sig ett nytt lopp. Området är även av stort värde för tolkningen av områdets genes, samt som en pedagogisk och välbesökt exkursionslokal”*. Kommunen bedömer att förslaget om nybyggnation i riksintressets västra delar kan ske inom delar av det, sedan länge, utfyllda och öppna markområde som finns utan att riksintresset lider skada.

Även ett iordningställande av park- och friluftsområde vid själva Döda fallen bedömer kommunen kunna ske utan att riksintresset lider skada, då detta avses ske på ett väl genomarbetat sätt med beaktande av områdets värden. En av grundtankarna i detta förslag är dessutom att tydliggöra och lyfta fram riksintressets värden för betraktare.

Den gamla tallskogen ovanför Döda Fallen finns även med i Naturvårdsplan för Avesta kommun (2009) där den omnämns som biologiskt värdefull och i nu gällande detaljplan är delar av denna, tillsammans med de östra delarna av delområde östra, angivet som ett område som *”Värdefullt naturområde”*.

Ovan nämnda förslag om nybyggnation, som berör skogens västra ytterkant, bedöms inte få så stor påverkan på dess biologiska värden att det skulle vara olämpligt. Även ett eventuellt iordningställande för olika friluftsaktiviteter i skogen ovanför Döda fallen anser kommunen, i detta översiktliga läge, vara möjligt så länge det görs med stor försiktighet i förhållande till områdets höga naturvärden.

Kulturhistoriska miljöer

Västra delen av programområdet ligger inom riksintresse för kulturmiljövård och för bebyggelsen i västra Koppardalen pågår även ett arbete hos länsstyrelsen med utredning av eventuell byggnadsminnesförklaring.

I områdets västra delar föreslås i princip ingen ny byggnation, undantaget gångbron från centrum och ev. framtida resecentrum i den allra västligaste delen. Inte heller några större förändringar i övrigt föreslås i denna del av området. I områdets mellersta och östra delar föreslås dock både förtätningar i bebyggelsen genom nybyggnation och en del andra större förändringar i den fysiska miljön. Dessa förslag varierar en del i fråga om tänkt täthet i bebyggelsen kontra utformning av nya offentliga rum, men kommunen anser att förslagen inte påverkar några av områdets kulturhistoriska värden negativt. Detta bl.a. för att förslagen utformats med respektavstånd och anpassning i övrigt till såväl enskilda byggnader som till områdets västra del där den största andelen kulturhistoriska värden återfinns.

All ny byggnation i området kommer ändå att behöva samspela med redan befintlig bebyggelse i varierande utsträckning, oavsett var den blir aktuell. Samtidigt kommer den, främst i den mellersta delen, att kunna bli upplevd från olika delar av den västra delen av området, där då de största kulturhistoriska värdena återfinns. Om detta sker genom att på olika sätt tydligt påvisa skillnader mellan nyttillkommen bebyggelse och befintlig bebyggelse anser kommunen att både riksintresset och områdets övriga kulturhistoriska värden kan tåla de förändringar som föreslås. Om förändringar sker på rätt sätt kan de till och med hjälpa till att framhäva områdets kulturhistoriska byggnader och tydligare visa på hur den kulturhistoriska miljön hänger samman.

För att rent konkret uppnå detta kommer de detaljplaner som tas fram med detta program som grund att behöva utformas så att de säkerställer kulturmiljövärdena genom såväl avvägt skydd av befintliga byggnader och miljöer som krav på anpassad utformning av ny byggnation i området. Valet av byggnadsmaterial i så väl fasader som takbeläggning kommer också att vara viktigt, framför allt då i den västra halvan av området.

Biosfärområdet Älvlandskapet Nedre Dalälven

I utpekandet lyfts bl.a. de många historiska industrimiljöerna i detta biosfärområde fram som värdefulla och själva utpekandet syftar bl.a. till att förbättra möjligheterna för turism och servicenäring i området. Kommunen anser att förslagen i detta program för Koppardalen ligger helt i linje med tankarna kring biosfärområdet.

Sociala

Förslagen utveckling av området som en del av centrum bedöms bidra till en allmän vitalisering vilket är positivt för såväl boende i Avesta som för besökare. Genom dels tillkomsten av ny bebyggelse med spännande, modern arkitektur och dels en

upprustning av vissa yttre miljöer påverkas hela stadsbilden positivt vilket stärker både områdets och stadens kvaliteter och identitet.

En ökning av antalet besökare i området kommer även att ge fler som vistas och rör sig i stadens centrum. Tillkomsten av lokaler och platser för service, aktiviteter, kultur mm bidrar till ett rikare vardagsliv för Avestabor och besökande. Förutsättningar finns att genom ett brett utbud av möjligheter till olika aktiviteter tillgodose olika åldersgruppers behov vilket är positivt bl.a. i ett jämställdhets- och integrationsperspektiv.

Genom tänkta punktinsatser för uppgradering och kompletteringar av områdets gång- och cykelvägar ökar tillgängligheten till olika målpunkter i området. Benägenheten att gå eller välja cykeln i stället för bilen ökar då vilket är positivt i ett folkhälsoperspektiv.

Ekonomiska

Programmet syftar i grunden till att genom en ökad attraktivitet stärka Avestas konkurrenskraft vilket gynnar den kommunalekonomiska ställningen.

Befintlig infrastruktur har i stort kapacitet för förslagen bebyggelse och anläggningar vilket är positivt i ett samhälls- och kommunalekonomiskt perspektiv.

Ett ökat antal besökare, och kanske boende, i området ger ett förstärkt underlag för såväl kollektivtrafik som olika former av service.

UNDERLAG OCH REFERENSMATERIAL

Strukturplan för Koppardalen i Avesta – underlag till programarbete (Nyréns Arkitektkontor 2015)

Översiktsplan för Avesta kommun (Avesta kommun 2007)

Program för stadsutveckling i Avesta centrum (Avesta kommun 2010)

Stadsanalys Avesta – En studie av Avesta stads framväxt (Avesta kommun & Elin Larsson 2013)

Avesta Centrum – Förslag till utvecklingsplan (Skanska, Arkab Arkitekter, Tema Landskapsarkitekter och Avesta kommun 1993)

Avesta hytta – Dokumentation inför byggnadsminnesförklaring av västra Koppardalen (Länsstyrelsen Dalarna 2006)

Koppardalens förnyelse – Etapp 1 och 2 (Avesta kommun 1998 och 2000)

Koppardalens förnyelse – Värdebärare (Bjerkning Ingenjörbyrå AB, Kersti Lenngren Arkitektkontor & Riksantikvarieämbetet 2001)

Koppardalens gestaltungsprogram – Del 1 och 2 (Kersti Lenngren Arkitektkontor 2002 och 2003)

Historiska kartor över Koppardalen (från flera okända källor)

Nedre Dalälven – Ett planeringsunderlag och en samlad beskrivning av natur- och kulturvärden i ett område av riksintresse (Länsstyrelserna i Dalarnas, Gävleborgs Uppsala och Västmanlands län 2000)

Biosfärområde Älvlandskapet Nedre Dalälven – Informationsmaterial mm (UNESCO 2011, Avesta kommun och NEDA)

Älvpromenaden i Avesta (Tekniska kontoret 2006)

Döda fallen – Informationsblad (Avesta kommun 2009)

PM – Platsspecifika riktvärden kring metallföroreningar i mark (SWECO på uppdrag av Avesta kommun 2013)

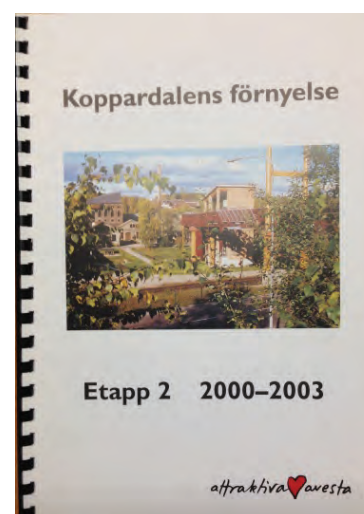
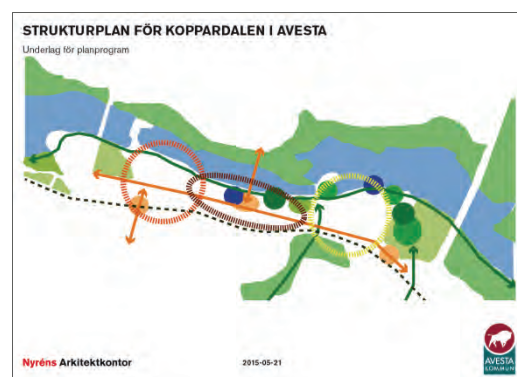
Mål & budget 2013-2015 (Avesta kommun 2012)

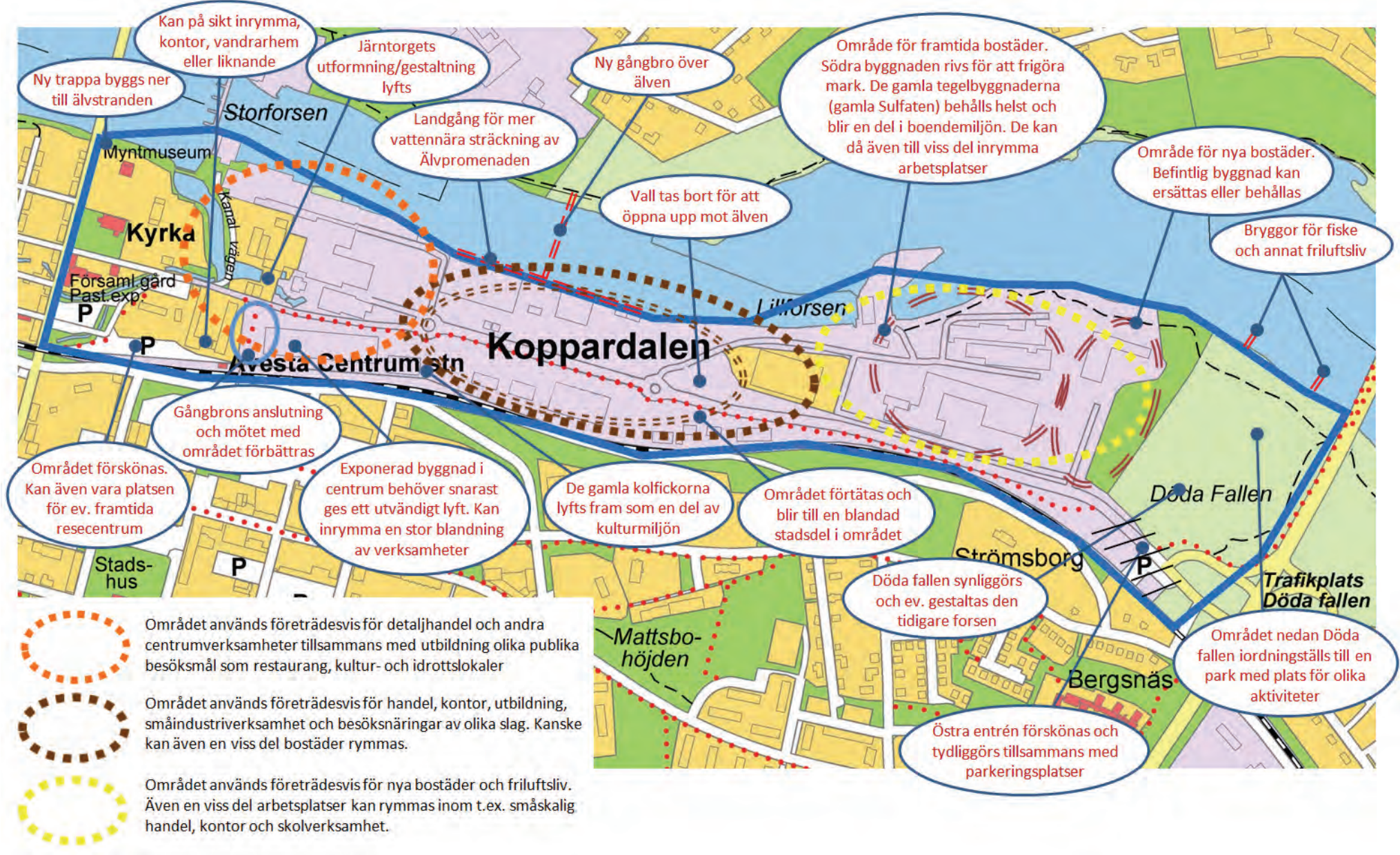
Finns förutsättningar för utveckling av möten och evenemang på Verket, Avesta Art, i Koppardalen och i Avesta? (DestinationsArenan AB 2014)

”Handelsutredning” - Dimensioneringsanalys Avesta kommun (ncm-Donaldsons 2008)

Tågpendling i Dalarna - förutsättningar och förslag till trafikupplägg (TFK 2008)

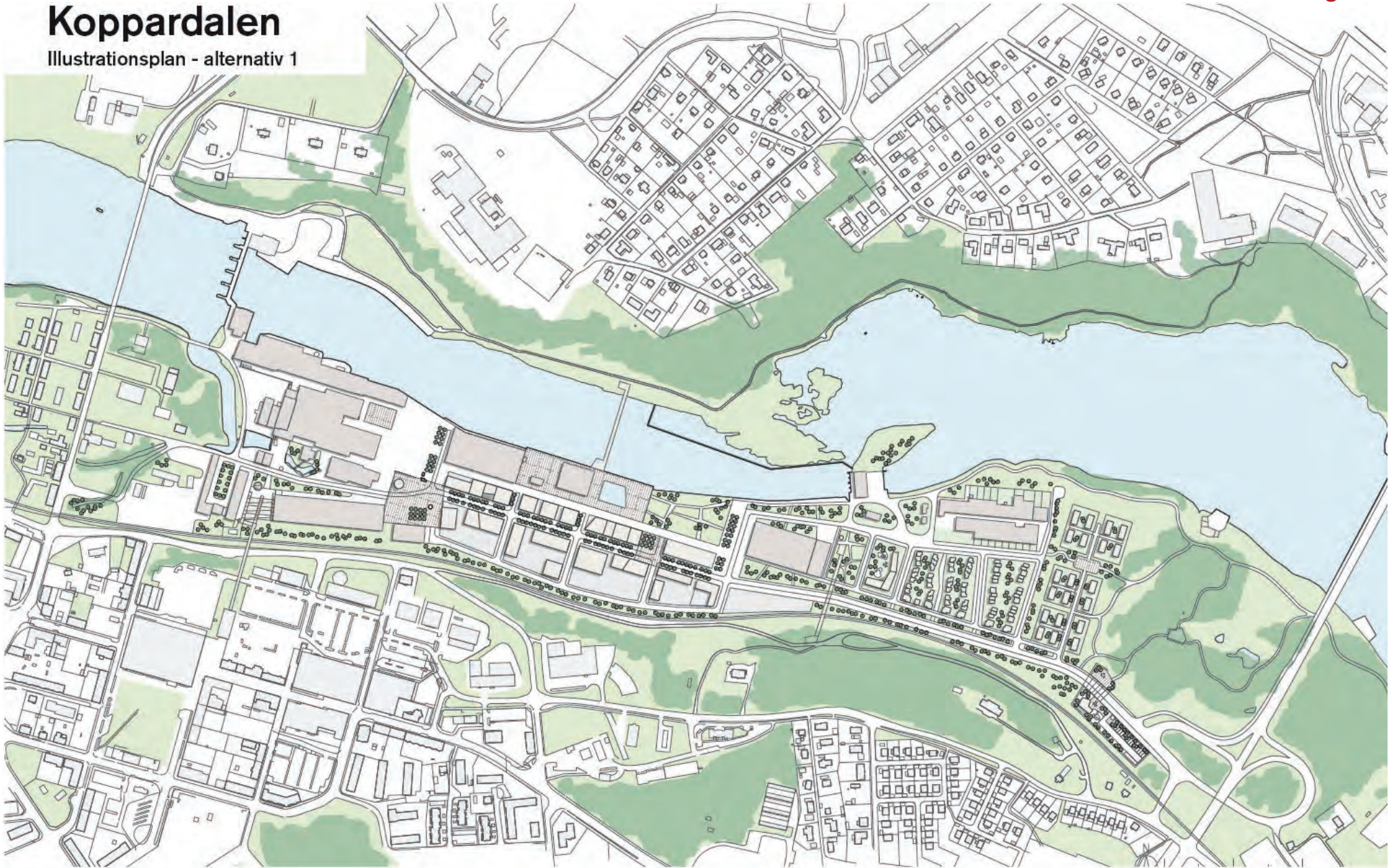
Utvärdering av placeringar för tågstopp och eventuellt resecentrum (V-Dala Miljö & Bygg/ Fritid & Teknik 2009)

Koppardalen

Illustrationsplan - alternativ 1

Koppardalen

Illustrationsplan - alternativ 2

